

HUMANISTISKA OCH TEOLOGISKA FAKULTETERNA

Lunds universitet
Historiska institutionen
HISK37
Examinator: Hanne Sanders
Handledare: Mikael Ottosson
Ventilering: 11 mars 2025 kl. 10:15–17:00

Vårdstrejken 2024

En muntlig historia

Primus Holm Linder
4 mars 2025

INNEHÅLL

1. Inledning	1
1.1. Ämne: Vårdstrejken 2024	1
1.2. Syfte, frågeställningar: strejkssubjektivitet	2
1.3. Forskningsöversikt: strejker, subjektivitet	2
1.4. Muntlig historia.....	6
1.4.1. ... som källor, källkritik	6
1.4.2. ... som metod(kritik)	10
1.4.3. ... som teori(kritik) jämte solidaritetskulturer	12
1.5. Sjuksköterskor, Vårdförbundet, välfärdsstrejker, historia	13
2. Analys	15
2.1. Upptakt.....	15
2.1.1. "Är du arbetare?"	15
2.1.2. Strejkens varför	16
2.1.3. Kontenta: Proletariseringens embryo	19
2.2. Strejk	21
2.2.1. Medvind.....	21
2.2.2. Motvind	23
2.2.3. Kontenta: En kultur av solidaritet.....	26
2.3. Efteråt.....	27
2.3.1. "Avbrott"	28
2.3.2. Reflektioner	30
2.3.3. Kontenta: Interregnum.....	35
3. Syntes	37
3.1. Sammanfattning.....	37
3.2. Diskussion	38
3.3. Slutsatser	42
Referenser	46
Källor	46
Litteratur	47

Ramar

Sidor*	45
Tecken inkl. blanksteg	Knappt 130 000
- Varav fotnoter	Ca 13 000
*Övrigt antal sidor	8
- Varav försättsblad	4
- Varav referenslista	4

Abstract: "The Healthcare Strike 2024: An Oral History"

This bachelor thesis explores the effect of the 2024 strike by the Swedish Association of Health Professionals on the subjectivity of its participants. Through oral history as method and theory, recorded interviews with a strategic selection of informants have been conducted. All informants are nurses and union members, but with varying degrees of union involvement. They recall the strike in three phases – before, during, after – through their own words. Analytical tools include subjectivity and dialectics. Rick Fantasia's theory of Cultures of Solidarity, as further developed by Kristin Linderöth for a Swedish context, is applied on the empirical results. The study contributes to a growing field concerned with the history of welfare strikes, especially as told by the strikers themselves. Through the theoretical lenses, the meaning of the strikes emerges as both an awakening and catalyst of solidarity, especially during the mobilization and engagement phases, but also a source of disappointment and therefore a demoralizing effect after the strike. Furthermore, three identity formations become clear: the nurse as a (historical) calling, the nurse as an inward professional and the nurse as an outward proletarian – individually and collectively.

1. Inledning

1.1. Ämne: Vårdstrejken 2024

Människorna skapar sin egen historia, men de gör den inte efter eget gottfinnande, inte under omständigheter som de själva valt utan under omständigheter, som är omedelbart för handen givna och redan existerande. Traditionen från alla döda släktled trycker som en mara på de levandes hjärna.¹

Det går ett spöke i nyliberala Sverige, proletariseringens spöke. Från männen i gruvan till kvinnorna i välfärden går ett sammanbitet stigande solidariskt medvetande. Strejkpraktiken – trots förändringar i form, innehåll och syfte – fortsätter spela en avgörande roll för dess deltagares föränderliga själv- och världsuppfattning som individer respektive grupp.

Vårdstrejken 2024 är såväl ett uttryck för som en komponent i sjuksköterskans tudelade historiska omvandlingsprocess från kall till arbete, mellan en inåtriktad professionskår och en utåtriktad proletär bland arbetare som kollektiv. Det är en hållplats för historiens gång från Florence Nightingale till klasskamp. Mot rynkade ögonbryn för nutiden som historia, kan det påminnas om Marx' påpekande att nuet byggs av dået. Historiker inte bara kan utan bör behandla dagsaktuella spørsmål.² Att dogmatiskt betrakta olika discipliner – samhällsvetenskap, historia, sociologi – som ömsesidigt kortslutande snarare än reciprokt korsbefruktande är direkt ovetenskapligt. Historien fortsätter att röra sig i cykler och pilar,³ den är ett hjul som cirkulerar med en riktning. Historievetenskapen förmår begripa och historiskt upphäva nutiden, vilket i sin tur symbiotiskt kastar nytt ljus bakåt över dåtiden.

Denna uppsats är en muntlig historia om Vårdförbundets strejk 2024. Källmaterial, metod, teori, litteratur och forskningstradition präglas därefter. Empirin består av intervjuer med fackliga strejkdeltagande om deras upplevelser och reflektioner. Har strejken inneburit någon förändring i hur de ser på sig själva som sjuksköterskor, individuellt respektive i grupp? Genom teorin om solidaritetskulturer – med betoning på dess rötter i E. P. Thompsons subjektiva klassformering i och genom kollektiv handling – kan resultaten tolkas som både förändring och kontinuitet. En tredelad subjektivitet kan kartläggas från (1) sjuksköterskan som kall till arbete, och i detta en dialektik mellan en (2) internt solidarisk professionalisering och en (3) externt solidarisk proletarisering.

¹ Karl Marx, "Louis Bonapartes adertonde Brumaire", i Sven-Eric Liedman (red.), *Karl Marx: Texter i urval* (Stockholm 2003), s. 149–185, citatet s. 150.

² Se ett liknande argument i Stefan Nyzell, "Upplopp och samhällshistoria, E.P. Thompson och den (nya) moraliska ekonomin", *Arbetshistoria* 149–150 (2014): s. 45–51.

³ Neil Faulkner, *A Radical History of the World* (London 2018), s. 106–108.

1.2. Syfte, frågeställningar: strejksubjektivitet

”Vilken är den viktigaste frågan inom ditt fält?” lyder Hammings kända fråga.⁴ Denna uppsats ligger i korsningen mellan muntlig historia, historia underifrån, arbetarhistoria, emancipatorisk historia med inslag av genusvetenskapens ambition att studera inte bara varför världen ser ut som den gör, utan hur den kan ändras.⁵ Som Marx sa, ”Filosoferna har bara tolkat världen på en rad olika sätt, men det gäller att förändra den”.⁶ I dessa skolor finns en gemensam nämnare, en utmynnande Hamming-fråga. Hur går en klass i sig till en klass för sig? Vad den brittiske historikern E. P. Thompson kallade subjektiv klassformering i och genom kollektiv handling.⁷ Ett forskningsimperativ i sig är att upphäva annars historiografiskt underprioriterade grupper, som ”arbetstagare” gentemot ”arbetsgivare”.⁸ ”History is contested” påpekar Neil Faulkner.⁹ Målet med denna studie är därmed att bidra med historisk kunskap om och förståelse av välfärdsstrejker, hur individuell och kollektiv subjektivitet formas genom gemensam aktion.¹⁰ Medlet, och delmålet, är att lyfta de strejkande sjuksköterskornas personliga perspektiv genom deras egna röster om Vårdförbundets strejk 2024.¹¹ Frågeställningar:

- I. Hur berättar deltagare i Vårdförbundets strejk 2024 om sina erfarenheter?
- II. Hur uppfattar strejkdeltagarna sig själva i förhållande yrket, arbetet och facket?
- III. (Hur) förändrades strejkdeltagarna av sina erfarenheter?

1.3. Forskningsöversikt: strejker, subjektivitet

Uppsatsen bidrar till det historievetenskapliga samtalet om hur arbetskonflikter påverkar dess kombattanter, i ett underifrånperspektiv. Det är ett växande fält. Strejkandes egna erfarenheter av strejker har fått förhållandevis lite uppmärksamhet i Sverige, särskilt offentliganställdas

⁴ Richard Hamming, ”You and Your Research” [transkript av tal], <https://www.cs.virginia.edu/~robins/YouAndYourResearch.html> (hämtad 6 februari 2025).

⁵ Kristin Linderöth, ”Muntlig historia som feministisk forskningsmetod”, i Marta Kolankiewicz, Mia Liinason & Maja Sager (red.), *Genusvetenskapliga forskningsmetoder* (Lund 2024), s. 275–289, s. 275, 286.

⁶ Karl Marx, ”Tesar om Feuerbach”, i Sven-Eric Liedman (red.), *Karl Marx: Texter i urval* (Stockholm: Ordfront, 2003), s. 116–120, citatet s. 120.

⁷ E. P. Thompson, *The Making of The English Working Class* (New York 1966), s. 9–13.

⁸ Jesper Hamark har rätt att termen arbetsköpare överträffar arbetsgivare, men eftersom intervjupersonerna själva säger arbetsgivare får det bli så. Jesper Hamark, *Strejk: Från satans svarta kvarnar till gigekonomin* (Stockholm: Verbal 2022), s. 13. Arbetsköpare används också i Linderöth & Granberg 2024.

⁹ Faulkner 2018, s. iix.

¹⁰ Jfr. Linderöth 2020, *Kampen*, s. 24.

¹¹ Vedertaget självändamål i muntlig historia, se Emma Lundin, ”Muntlig historia: Levande källor”, i Martin Dackling & Sari Nauman (red.), *Teori i historisk praktik* (Lund 2022), s. 255–279, s. 256–257; Linderöth 2020, *Kampen*, s. 36, 275; Linderöth 2022, ”Muntlig historia...”, s. 276.

förutsättningar,¹² i synnerhet jämfört med angloamerikansk litteratur.¹³ Denna lucka förtjänar mer forskning för att vidare undersöka hur de som faktiskt strejkar själva förstår vad de gör och hur de påverkas av det – att införskaffa kunskap och förståelse om välfärdsarbetets villkor genom att lyfta perspektivet inifrån och underifrån de som verkligen arbetar i välfärdens tjänst. På så sätt kan forskningen visa att denna grupp har ett aktörskap, att de möter vårdens nyliberala styrning med motstånd – inte passivitet.¹⁴ ”[A]gency of working people, the degree to which they contributed, by conscious efforts, to the making of history.” för att tala med Thompson.¹⁵ I väntan på en större mer heltäckande studie finns det ett värde att tillföra den senaste strejken till empirin. Vidare är strejker ofta säregna, vilket också gör fortsatta fallstudier relevanta,¹⁶ ”History repeats itself but never exactly”, observerar Faulkner.¹⁷ Att operationalisera forskningslägets metod och teori i testande syfte har också ett värde. Denna studie lånar också av genusvetenskapen utan att vara en genusdriven studie, vilket nästa uppsats gärna får inkorporera.¹⁸ Vad uppsatsen ägnas åt är kärnan i den aktuella litteraturen, nämligen vårdarbetares historiska och dialektiska proletariseringssprocess. Först presenteras den svenska forskningsfronten, den färskaste. Därefter tas det viktiga angloamerikanska inflytandet upp. Utöver forskningsläget används, delvis samma, litteratur även till källkritik, metod, teori och historisk bakgrund.¹⁹

¹² Linderöth 2020, *Kampen*, s. 25, 28, 30.

¹³ Valgerður Pálmadóttir, Evelína Johansson-Wilén & Eva Schmitz, ”Collective identity, solidarity, and sisterhood in the ASAB cleaning women’s strike in Sweden and the Women’s Day Off in Iceland”, *Labor History* 64: 5 (2023): s. 478–495. <https://doi.org/10.1080/0023656Kerstin.2023.2223518>

¹⁴ Linderöth 2020, *Kampen*, s. 25.

¹⁵ Thompson 1966, s. 12.

¹⁶ Linderöth 2020, *Kampen*, s. 86.

¹⁷ Faulkner 2018, s. 497.

¹⁸ Linderöth 2020, *Kampen*, s. 29. Det kretsar kring omförhandlandet av genus i arbetskonflikter, den komplexa relationen mellan identitet och strategi och subjektifieringsprocesser i arbetskonflikter med avseende på samspelet mellan klass och kön.

¹⁹ För källkritik: Maria Ågren, ”Synlighet, vikt, trovärdighet – och självkritik. Några synpunkter på källkritikens roll i dagens historieforskning”, *Historisk Tidskrift* 125:2 (2005): s. 249–262; Maria Ågren, ”Källkritik”, i Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (red.), *Metod: Guide för historiska studier* (Lund 2022); Malin Thor, ”Muntliga källor och källkritik”, i Lars Hansson & Malin Thor (red.), *Muntlig historia* (Lund 2006); Malin Thor Tureby, ”Muntlig historia”, i Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (red.), *Metod: Guide för historiska studier* (Lund 2022); Anders Florén, Henrik Ågren & Susanna Erlandsson, *Historiska undersökningar: Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, 3. uppl. (Lund 2018); Gabriella Bjarne Larsson, ”Frågan avgör källans värde”, i Gabriella Bjarne Larsson (red.), *Forma historia: Metodövningar* (Lund 2002).

För metod: Linderöth 2024, ”Muntlig historia...”; Thor Tureby, 2022.

För teori: Linderöth 2020; Lundin 2022; Martin Dackling & Sari Nauman, ”Historia och teori: En introduktion”, i Martin Dackling & Sari Nauman, *Teori i historisk praktik* (Lund 2022), s. 13–31.

För historisk bakgrund: Hamark 2022; Magnus Granberg, ”Kampens nya former: Klasskamp och klasstruktur sedan de vilda strejkerna”, *Arkiv: Tidskrift för samhällsanalys* 12 (2020): s. 107–139; Kristin Linderöth & Magnus Granberg, ”Makten över arbetsplatsen: Klasskampens historiska förändring återspeglad i Teslakonflikten”, i Magnus Granberg & Emelie Pilflod Larsson (red.), *Ojämlighetens kartografi: Arbete, plats och makt* (Göteborg 2024).

Genusvetaren och historikern Kristin Linder Roths muntliga historia om Kommunalstrejken 2003 är den senaste största standardverket på fältet. Linder Roth syntetiserar en rad metodologiska och teoretiska begrepp, svensk och internationell forskning, anpassat efter ett svenskt sammanhang. Denna uppsats följer i dess spår fortsätter i dess spår. Linder Roth ger nämligen ett användbart ramverk att (jämförelsevis) applicera på en annan strejk, 20 år senare, med en annan principfråga, ett annat fackförbund och en annan yrkeskategori.²⁰

Andra viktiga verk på den svenska sidan av forskningen kan inledas med Robert Nilsson Mohammadi's muntliga historia om den stora "vilda" gruvstrejken i Malmfälten 1969–70. Där gäller det "vilt" eller olovligt strejkande män i gruvan, vilket ger goda jämförelsemöjligheter med en lovlig arbetsnedläggelse bland kvinnor i vården ett halvsekel senare – på sätt och vis befinner de sig på varsin sida av den nyliberala epoken. Nilsson Mohammadi är intresserad av individuellt gentemot kollektivt minnes- och meningsskapande över tid och fenomenet delad auktoritet i muntlig historia. I detta finns ett för denna uppsats relevant subjektivitetsspår. Mina frågeställningar hamnar någonstans i mitten mellan Nilsson Mohammadi's förhållandevis mer öppna och Linder Roths relativt mer fokuserade.²¹

Kring svenska sjuksköterskor specifikt har sociologen Magnus Granberg disputerat om deras subjektivitet i samband med hot om kollektiv uppsägning för högre lön.²² Liksom Granberg – i en annan text – förstår jag arbetskonflikt som närmast synonymt med klasskamp. I denna senare text talar han också om den proletarisering jag menar är kärnan i litteraturen.²³ Också om specifikt sjuksköterskor finns genusvetaren och sociologen Rebecca Selbergs avhandling om maktrelationer på två sjukhus, med fokus på hur klasskillnader mellan sjuksköterskor och undersköterskor upprätthålls.²⁴ Att sjukhus är hierarkiskt strikta – eller strikt hierarkiska – är allmän kännedom. Selbergs belysning av detta spelar in i uppsatsens tes om konflikten mellan sjuksköterskans professionalisering och proletarisering, solidaritetens riktning(ar) och räckvidd.

²⁰ Linder Roth 2020, *Kampen*, s. 421.

²¹ Robert Nilsson Mohammadi, *Den stora gruvstrejken i Malmfälten: En muntlig historia*, Diss. (Stockholms universitet 2018), s. 20, 32; Linder Roth 2020, *Kampen*, s. 16. Om delad auktoritet, se även Thor Tureby 2022, s. 189.

²² Magnus Granberg, *Care in Revolt: Labour Conflict, Gender and Neoliberalism*, Diss. (Mittuniversitetet 2016).

²³ Magnus Granberg, "Kampens nya former: Klasskamp och klasstruktur sedan de vilda strejkerna", *Arkiv Tidskrift för samhällsanalys* 12 (2020): s. 107–139. Om proletarisering, s. 114, 123, 128, 130, 134.

²⁴ Rebecca Selberg, *Femininity at Work: Gender, Labour, and Changing Relations of Power in A Swedish Hospital*, Diss. (Växjö: Linnéuniversitetet 2012).

Vidare har den svenska genusvetaren Paula Mulinari studerat reproduktivt arbete och omsorg i Seko-strejken 2014.²⁵ Hennes resonemang om arbetsgivarens kränkning av arbetstagarnas subjektivitet som vårdarbetare passar in även hos vårdförbundarna.

Pálmadóttir med flera jämför två ”kvinnostrejker”, svenska Städastrejken 1974–75 och isländska *Kvennafrídagurinn* (ungefär ”Kvinnors lediga dag”), 24 oktober 1975, med hänsyn till kollektiv identitet, solidaritet och systerskap.²⁶ Som citerades inledningsvis i detta kapitel påpekar Pálmadóttir med flera i den artikeln den angloamerikanska litteraturens betydelse för och inflytande på nordisk forskning.

Förutom att Storbritannien och Nordamerika fortfarande åtnjuter fördelarna av sitt (fortgående) kolonialimperialistiska arv, och således besitter de mest prestigefyllda forskningscentra, finns ett annat viktigt skäl. England och USA är nyliberalismens födelseplatser, med frontfigurer som Ronald Reagan och Margaret Thatcher. Deras huvudmål och medel var att förstöra arbetarrörelsens (huvud)organisationer – fackföreningarna. Därför har forskare där också helt naturligt intresserat sig för hur arbetare i det offentliga kämpar tillbaka. En behöver bara se bilder eller videor från polisiära konfrontationer med brittiska gruvarbetare för att inse hur våldsamt konfliktartad denna politik är. Amerikansk arbetarhistoria är särskilt våldsam från arbetsgivarnas sida.²⁷ Mot denna bakgrund ett flertal brittiska och amerikanska namn värda att nämna. Några av de viktigaste är dessa.

I en brittisk kontext har historikern Jonathan Moss, också genom muntlig historia, studerat subjektivitet hos kvinnor som deltagit i arbetsplatskamp i Storbritannien 1968–85.²⁸ Fokuset ligger på konstruktionen av politisk subjektivitet, det vill säga hur kvinnorna beskriver sig själva och hur deras aktivitet påverkat deras politiska uppfattning. Specifikt om den brittiska gruvkonflikten 1984–85 har Jacqueline Ellen Briggs studerat den politiserande effekten på strejkdeltagande kvinnor.²⁹ George Stevenson har forskat om hur kvinnor i fyra strejker under UK-arbetskonflikter 1968–78 dels uttryckte klassbaserad identitet, dels vittnade om hur dessa identiteter omförhandlades i möten med patriarkala strukturer på arbetsplatser eller facken.³⁰

²⁵ Paula Mulinari, ”The Best Thing I Have Done is to Give Birth; the Second is to Strike”, i Khayaat Fakier, Diana Mulinari & Nora Räthzel (red.), *Marxist-Feminist Theories and Struggles Today: Essential writings on Intersectionality, Labour and Ecofeminism* (London 2020).

²⁶ Pálmadóttir, Johansson-Wilén & Schmitz 2023.

²⁷ Hamark 2022, s. 9.

²⁸ Jonathan Thomas Moss, *Women, Workplace Militancy and Political Subjectivity in Britain, 1968–1985*, Diss. (University of Glasgow 2015).

²⁹ Jacqueline Ellen Briggs, *The 1984/5 Miners’ Strike: The Politicising Effects*, Diss. (University of York 1995).

³⁰ George Stevenson, ”The Women’s Movement and ‘Class Struggle’: gender, class formation and political identity in women’s strikes, 1968–78”, *Women’s history review*, vol. 25: 5 (2016), s. 741–755.

I nordamerikansk kontext har sociologen Pablo Gastón studerat hur moraliska uppfattningar om arbete format mönster för sjukhusarbetskonflikter i Kalifornien.³¹ Paul Johnston har markerat skillnaden mellan att strejka i privat kontra offentlig sektor, genom fyra fallstudier av sjuksköterskors och lokalvårdares fackliga mobiliseringar.³² Det handlar om olika repertoarer, terrängar och förutsättningar de som strejkar har att nyttja och utveckla. I privat sektor, har arbetarna direkt ekonomisk makt tack vare deras inflytande över produktionen i ett kapitalistiskt och därför vinstdrivet sammanhang. Den offentliga sektorn är däremot en (mer) politisk arena. Här får de anställda därför utöva politisk påtryckning genom allmänopinionen. I Johnstons kölvatten har Linda Briskin myntat det redan nämnda begreppet politisering av omsorg.³³ Med det menar hon hur sjuksköterskor utvecklar och kultiverar ett ramverk av förståelse, utifrån och inifrån, som låter dem strejka med (uttalad) hänsyn till patienterna, vården, välfärden och allmänheten. Jag kommer anknyta till detta i analysen, specifikt kring strejkens bakgrund och upptakt, men min studie vill åt just effekten av just strejken på de strejkande, varför teorin om solidaritetskulturer får företräde.

1.4. Muntlig historia...

Muntlig historia har beskrivits som både metod och teori,³⁴ men det innefattar också en typ av källmaterial och en tvärvetenskaplig forskningstradition. I denna uppsats gäller detta. Muntlig historia som källmaterial konstitueras av inspelade intervjuer med några strejkdeltagande vårdförbundare. Muntlig historia som metod beskriver dels det praktiska tillvägagångssättet för att lokalisera informanterna samt förbereda och hålla intervjuerna, dels det analytiska tillvägagångssättet för att bearbeta, jämföra och sammanställa intervjuerna. Muntlig historia som teori upphäver empirins urval från det enskilda till det allmänna, och bereder marken för teorin om solidaritetskulturer att ta ytterligare ett steg vidare.

1.4.1. ... som källor, källkritik

Empirin består av fokusgrupp och sex inspelade intervjuer. Allt ägde rum i november 2024 i Lund och Malmö. Informanterna fick välja tid och plats. I fokusgruppen deltog fyra personer, varav tre huvudskyddsombud – fackliga arbetarrepresentanter – och en styrelseledamot från

³¹ Gastón, Pablo Uriarte, *A Caring Class: Labor Conflict and the Moral Economy of Care in California Hospitals*, Diss. (University of California 2017).

³² Paul Johnston, *Success While Others Fail: Social Movement Unionism and the Public Workplace* (Ithaca 1994).

³³ Linda Briskin, "Nurse militancy and strike action", *Workers of the world* 1: 2 (2013): s. 105–134, s. 119. Även hon är inne på proletarisering.

³⁴ Lundin 2022, s. 255; Thor Tureby 2022, s. 188–189, 200–201.

Skåneledningen.³⁵ Två deltog direkt i strejken, två indirekt. En person deltog både i fokusgruppen och i en solo-intervju. Av de sex intervjuerna var den första en dubbelintervju, resten solo – således sju intervjupersoner. Av de sju intervjupersonerna är alla sjuksköterskor och fackliga medlemmar; tre är också skyddsombud, en är huvudskyddsombud – samma som deltog i fokusgruppen. Informanternas individuella relation till facket är, genom medlemskap och strejkdeltagande, stark men ändå varierande. Detta spelar in i deras upplevelser och reflektioner. Urvalet är generellt vänsterlutande, politiskt. Samtliga var glada, nästan ivriga att ställa upp på intervju. De såg det också som ansvarstagande. De varierar i emfas, men samtliga besitter tankemässig och känslomässig insikt om hela spektrumet av det övergripande samtalet. Deras berättelser styrker och motstrider varandra samtidigt, ibland inom en och samma intervju. Ofta skrattar eller skrockar de tragikomiskt, de för att möta tyngre känslor av sorg eller ilska.

I fokusgruppen deltog Ylva, Kerstin, båda uppemot 60, Emma, cirka 30, och Frida, cirka 40. Första intervjun hölls med Anna och David, båda uppemot 40 och fackligt förtroendevalda. David anslöt spontant på plats; precis som med fokusgruppen var det intressant att få vara med om hur informanterna höll i gång ett samtal relativt oberoende av mig, även om jag åtminstone i intervjun gav ramar. Andra intervjun hölls med Gun, cirka 60, ”infödd norrlänning som har hamnat här”. Tredje intervjun hölls hemma hos Helena, som delar med sig av kaffe, skratt och ilska. Fjärde intervjun hölls med Frida från fokusgruppen, sedan nyligen huvudskyddsombud och kanske den mest aktivistiske i sammanhanget. Femte intervjun ägde rum med Vera, cirka 45, förtroendevald, med snabbast och rakast svar, liksom den mest försoningsinriktade. I den sjätte och sista intervjun deltog Isa, cirka 30, den möjligen mest fackligt nyfrälste – men ändå så pass påverkad att hon för tillfället pluggar vidare.

Av etiska skäl är inspelningarna inte allmänt tillgängliga. Den inhämtade informationen och kunskapen är avidentifierad. Allt heter egentligen något annat. Det finns en intressant diskussion i litteraturen om värdet av att upprätta ett slags arkiv över strejkröster.³⁶ Såväl anonymt som undertecknat har sina både etiska och vetenskapliga dimensioner.³⁷ Känsligheten av såväl politisk som personlig art väger tillräckligt tungt för att få överhanden i mitt beslut. För att ta hänsyn till den viktiga principen om intersubjektiv prövbarhet är det

³⁵ Arbetsmiljöverket, ”Skyddsombud och arbetsmiljöombud”, <https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/skyddsombud-och-arbetsmiljoombud/> (hämtad 5 februari 2025).

³⁶ Thor Tureby 2022, s. 190 och 202 om ”Arkivering, digitisering och tillgängliggörande”.

³⁷ Thor Tureby 2022, s. 196.

lämpligt att peka mot kontakt med vårdförbundet för den som vill verifiera eller göra en liknande studie.³⁸

Informanternas direkta delaktighet i en historisk händelse i ett historiskt sammanhang gör dem till viktiga historiska källor.³⁹ Deras berättelser om strejkens bakgrund, upptakt, förlopp, avslut och efterverkningar kan teckna hur strejken påverkade dem som individer och grupp.⁴⁰

Informanterna godtog ett tredelat kronologiskt upplägg från min sida inför intervjuerna. De uppmuntrades att vara subjektiva, berätta sin personliga historia och sin personliga tolkning av strejkens historia. Detta gjorde de med råge.

Historievetenskapens hemmaplan är som bekant källkritiken,⁴¹ gentemot källors trovärdighet, som fragmentariska speglingar av dåtiden. Som vanligt handlar det om att granska eller värdera en källas relationer i alla riktningar – spatiala eller temporala av olika slag. För att den klassiska källkritiken inte ska bli en ”hämsko”,⁴² är det meningsfullt, inte minst gentemot muntlig historia, att prata om källvärdering, ett vidare begrepp som betonar källors möjligheter gentemot källkritikens mer begränsande konnotation.⁴³ Här betonas också synlighet,⁴⁴ vilken kunskap källan egentligen belyser. Intervjumaterialets största styrka är informanternas temporala och spatiala närhet till det inträffade.⁴⁵ Detta är ett huvudargument varför det är historievetenskapligt relevant – ja, nödvändigt – att undersöka en händelse så nära i tid. Även om de faktiska inspelningarna är otillgängliga för allmänheten, får studien också en bevarande och dokumenterande funktion. Från klassisk källkritik till muntlig historia kan personliga erfarenheter, upplevelser, intryck, observationer med mera synliggöra betydelsen av en händelse för den som återberättar.⁴⁶ Muntlig historia vänder på sätt och vis upp och ner på den klassiska källkritiken.⁴⁷ Informanterna är som sagt sjuksköterskor på en uttalad sida av en arbetskonflikt. Att de har ett syfte, en agenda, med att delta och att tendenser präglar deras berättelser sammanfaller rent av med forskningssyftet. Andra

³⁸ Ågren 2022, s. 63.

³⁹ Rentav kunskapsproducenter enligt feministisk ståndpunktsteori, se Linderöth 2020, *Kampen*, s. 36; Linderöth 2024, ”Muntlig historia...”, s. 276.

⁴⁰ Jfr. Linderöth 2020, *Kampen*, s. 15, 24.

⁴¹ Även kallat ”källgranskning” i Thor 2006, s. 23.

⁴² Alessandro Portelli, ”What Makes Oral History Different?”, i Robert Perks, & Thomson Alistair (red.), *The Oral History Reader* (London & New York 2006), s. 63–74; Thor Tureby 2022, s. 188; Ågren 2022, s. 62.

⁴³ Florén, Ågren & Erlandsson 2018, s. 76.

⁴⁴ Thor 2006, s. 21–22; Maria Ågren, ”Synlighet, vikt, trovärdighet – och självkritik. Några synpunkter på källkritikens roll i dagens historieforskning”, *Historisk Tidskrift* 125: 2 (2005): s. 249–262.

⁴⁵ Det finns mycket litteratur om historisk källkritik, men se exempelvis Bjarne Larsson 2002, s. 143.

⁴⁶ Portelli 1998, s. 67–68; Thor 2006, s. 21–22. Portelli ligger bakom det kända citatet ”There is a spectre in the halls of the academy, the spectre of oral history” om fältets uppförsbacke att etablera sig i akademien, i samma artikel.

⁴⁷ Thor Tureby 2022, s. 188.

relevanta källkritiska kriterier i korthet är dessa. Tillkomstsituationen kan personligen garanteras,⁴⁸ därmed även äkthet.⁴⁹ Beroende är inte ett problem eftersom de intervjuade deltog i strejken själva. Alessandro Portellis påpekande, "the degree in which a collective viewpoint exists within an individual's narrative", är dessutom vad som lyfter deras överförbarhet.⁵⁰ Den riktiga knäckfrågan i sammanhanget är representativitet. I vilken utsträckning talar föreliggande urval för de strejkande sjuksköterskorna i stort? Det beror på. Klassisk källkritik kan trycka ner hårt på urvalets räckvidd. Men muntlig historias ämnesutveckling kan lyfta värdet en hel del ändå, som metod- och teorikapitlen kommer visa. Muntlig historia brukar beröra ett mindre antal personer på grund av arbetsinsatsen och tidsaspekten; därför har ett strategiskt urval gjorts.⁵¹ Att bedriva fallstudier och mikrohistoria efter premissen att det stora speglar sig i det lilla och vice versa, symbiotiskt, är vedertagen historievetenskaplig praxis. Feministisk teoribildning har vidare utvecklat erfarenhetsbegreppet, att erfarenhet är situerad – kontextbunden – med följderna att enskilda personers upplevelser kan studeras som delar av en större helhet.⁵² Utan att göra heltäckande anspråk är icke desto mindre implikationen att hur studiens informanter uttrycker sig kan användas för att säga något om strejken i det större.

Slutligen är muntlig-historikern själv ett källkritiskt problem, men också en tillgång. Som samskapare till färskt primärt källmaterial kommer jag ha en närvaro i texten som aktivt subjekt, liksom jag har i källmaterialet. Även "från början" skriftligt källmaterial påverkas av vilka frågor som ställs och hur, men intervjuaren har givetvis ett särskilt inflytande i en intervjusituation. Litteraturen talar om delad auktoritet mellan den intervjuande och den intervjuade. Det engelska originalet är viktigt, för i dess *authority* ryms även *author*, alltså författarskap, vilket inte hänger med i den svenska översättning.⁵³ Muntlig-historikern styr uppsatsen, men informanterna är fortfarande mästare över sina egna liv och berättelser. Att informanterna inte pratade mer om kvinnlighetens mångfacetterade betydelse i sammanhanget är möjligen en konsekvens av min manligt kodade identitet. Att de pratade desto mer huruvida de såg sig själva som arbetare beror säkerligen på att jag frågade om det uttryckligen. Längs intervjuerna var jag en avsiktligt entusiastisk och uppmuntrande lyssnare som log, nickade och uttryckte mig med "mmm" och "intressant". Det finns både en etisk och vetenskaplig

⁴⁸ Bjarne Larsson 2002, s. 143.

⁴⁹ Florén, Ågren & Erlandsson 2018, s. 77.

⁵⁰ Portelli 1998, s. 66.

⁵¹ Gustavsson & Svanström 2022, s. 36.

⁵² Linderöth 2020, *Kampen*, s. 38–40.

⁵³ Thor Tureby 2022, s. 189–190.

poäng med detta. En informant som välkomnas och känner sig trygg har lättare för att dela med sig.⁵⁴ För att balansera mellan detta och att samtidigt vara en neutral observatör drog jag mig för att vara en aktivt konverserande part,⁵⁵ även om en dialogorienterad approach också är en vedertagen metod.⁵⁶

1.4.2. ... som metod(kritik)

Muntlig historia som metod avser tillvägagångssätten för att dels samla in eller skapa källmaterialet, dels analysera det.⁵⁷ Metoden är hävdvunnen för att studera personliga erfarenheter i ett underifrånperspektiv, så som strejker.⁵⁸

Den första fasen, det praktiska tillvägagångssätt, har i sin tur två delar: dels hur intervjuerna kom till, dels hur de hölls.⁵⁹ Informanterna lokaliserades genom ett strategiskt urval.⁶⁰ Vårdförbundets Skåneledning kontaktades per e-post direkt, öppet och formellt.⁶¹ Via dess ordförande etablerades kontakt med ett huvudskyddsombud i området Malmö och Lund. Med dennes hjälp anordnades fokusgruppen i slutet av oktober. Utan större input från mig studsade en livlig och kamratlig diskussion mellan deltagarna igång – underlaget för intervjuförberedelserna. Två av huvudskyddsombuden – anordnaren och en av deltagarna i fokusgruppen – spred därefter ordet om studien bland sina lokala kontakter. Inom ett par veckor hade fem blivande informanter återkopplat via dessa huvudskyddsombud, utöver huvudskyddsombudet som själv ställde upp. Allteftersom planerades intervjuerna in efter önskemål om tid och plats under november månad.⁶² Den sjunde av totalt sju intervjupersoner tillkom spontant vid den första intervjun, varför det blev en dubbelintervju. Inför varje intervju erhöll informanten först grundläggande information och närmare inpå intervjun även ett formellt dokument för informerat samtycke.⁶³

Intervjuernas genomförande, den praktiska fasens andra del, semistrukturerades för att sammanfläta (någorlunda) fritt berättande med en kronologisk ram och tematiska inslag

⁵⁴ Jfr. Thor Tureby 2022, s. 194–195.

⁵⁵ Lundin 2022, s. 255, 278.

⁵⁶ Mohammadi Nilsson 2018.

⁵⁷ Metod allmänt, se Gustavsson & Svanström 2022, s. 5–6; muntlig historia specifikt, se Thor Tureby 2022, s. 190, 211.

⁵⁸ Thor Tureby 2022, s. 188; Linderöth 2024, "Muntlig historia...", s. 275–276.

⁵⁹ Thor Tureby 2022, s. 191–200.

⁶⁰ Ett sätt att göra muntlig historia är det lite mer journalistiska, att utnyttja kontakter och bygga ett (informellt) nätverk – ett *slumpmässigt* urval. Det kallas också snöbollsmetoden.

⁶¹ Thor Tureby 2022, s. 191–192 om "Den inledande fasen – motivering av materialval och formulerande av forskningsfrågor", s. 192–194 om "Att välja intervjuare och intervjupersoner" och s. 196 om "Kontakt [...]".

⁶² Jfr. Thor Tureby, s. 192–194.

⁶³ Enligt lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor måste forskaren informera dem som eventuellt kommer delta i projektet om vad det är som de går med på.

utifrån intresset för subjektivitet.⁶⁴ Intervjuerna hade tre kronologiska delar, efter inledande formalia, där informanterna fick berätta tämligen obehindrat om strejkens (1) bakgrund och upptakt, (2) dess förlopp samt (3) dess avslut, efterspel och reflektioner därom. De fick utgå från sig själva – sina egna tankar, känslor, bilder, upplevelser och erfarenheter – men också hur de uppfattade att kollegor och facket eventuellt påverkades. Forskningsintresset för dubbelspåret mellan individ och grupp, fram och tillbaka i ömsesidig påverkan, var helt transparent. Informanterna visade sig helt bekväma med att argumentera både för och emot vad strejken hade åstadkommit eller förändrat. För varje intervju justerades och skärptes frågorna i takt med att personlig kunskap och förståelse växte och teorin alltmer tog form – inte helt olikt en hermeneutisk spiral. Denna process är sedvanlig.⁶⁵

De viktigaste empiriska konsekvenserna av det praktiska tillvägagångssättet gäller främst, igen, urvalets representativitet och historikerns inflytande över källmaterialet. Urvalet ger en bild av fackligt aktiva sjuksköterskor i Lund och Malmö, och genom muntlig historia som analysmetod och teori kan delen spegla helheten och tvärtom, men det empiriska underlaget är förstås inte geografiskt eller typografiskt heltäckande. Gentemot perspektivbortfall måste emellertid syftet hävdas igen, för det är väntade effekter av att avgränsa sig till fackligt aktiva strejkdeltagande. Det är deras röster som står i fokus här. Resultaten visar dessutom att ingen räds vara (själv-) kritisk för det, även om rösterna från dem som lämnat facket efter strejken säkert varit än hårdare. Hur fackligt aktiva själva resonerar om egna eventuella tillkortakommanden är dock i sig intressant. Att ta hjälp av vederbörande huvudskyddsombud kan ha fått effekter på vilka som vill och vågar ställa upp; retrospektivt kunde informanterna fått vända sig direkt till mig.

Det analytiska tillvägagångssättet – användandet av det nyskapade primära källmaterialet – en både parallell och efterföljande process, apropå hermeneutik.⁶⁶ För att bringa ordning, klarhet och prioritet bland informanternas likväl sammanfallande som isär-glidande utsagor, används två analytiska begrepp. Subjektivitet avser hur informanternas individuella kontra kollektiva självbild och självförståelse kring yrket, arbetet och facket eventuellt förändras genom strejken,⁶⁷ förändringen av hur de förstår sig själva och sin aktivitet längs strejkens meningsskapande process.⁶⁸ Dialektik innebär att begripliggöra motsägelser som delar av en helhet. Helheten speglas av sina olika delar, delarna speglar helheten och varandra – en viktig

⁶⁴ Thor Tureby 2022, s. 191–192.

⁶⁵ Portelli 1998, s. 70.

⁶⁶ Linderöth 2024, "Muntlig historia...", s. 284–285.

⁶⁷ Subjektivitet ersätter ofta objektivitet inom muntlig historia, se Thor Tureby 2022, s. 188.

⁶⁸ Linderöth 2020, *Kampen*, s. 17–18.

aspekt inför muntlig historia som teori. ”Det sanna är det hela” som Hegel säger.⁶⁹ Analysen använder ordet upphäva för att beskriva förändring, och lånar den tredje betydelsen från dess tyska översättning för att fånga hur Hegel och Marx använde det: utöver upphöra och upphöja även bevara!⁷⁰

1.4.3. ... som teori(kritik) jämte solidaritetskulturer

Studiens teoretiska approach är abduktiv,⁷¹ det vill säga att muntlig historia redan inledningsvis stod klart som metodisk och teoretiskt fundament, men den teoretiska påbyggnaden lämnades avsiktligt anpassningsbar utefter informanternas berättelser. Källorna kan därmed träda fram på sina egna villkor och intervjuarens inflytande balanseras. Approachen är också teorikonsumerande,⁷² den operationaliserar muntlig historia som teori och, vilket återkommer, teorin om solidaritetskulturer utan ontologiska eller epistemologiska (r)evolutionsansatser.

Muntlig historia som teori fungerar här som en fortsättning på muntlig historia som metod – specifikt det analytiska tillvägagångssättet. Den teoretiska aspekten gör intervjuerna tolknings- och generaliserbara, synliggör vad som händer i dem, som intra-subjektiva och inter-subjektiva ”sanningar” och upphäver dem som delar av större historiska processer. Utifrån likheter och kontraster mellan rösterna kan de göras både allmänna och distinkta; händelser, processer och upprätthållandet av dominanta narrativ kan problematiseras.⁷³ De inhämtade vittnesmålen kan alltså överskrida summan av delarna. Detta öppnar för vidare teoretisk påbyggnad.

Solidaritetskulturer appliceras här såsom den presenteras av Linderöth. Det är en teori om vad som uppstår, förstärks eller förändras inom och mellan de strejkande genom att de strejkar – den (mot-) kultur av solidaritet de formar i opposition mot den rådande ordningens splittring, och hur detta förändrar deras identitet, bilden av sig själv, arbetet, yrkesrollen, kollegorna, facket, världen i stort.⁷⁴ Det används här för att underifrån och inifrån begripa det sammanbindande, gemenskapande och sammankommande som intervjupersonerna vittnar om inför och i samband med strejken, men som svagare dessförinnan och avtagande därefter. Det

⁶⁹ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Andens fenomenologi* (Stockholm 2008), s. 13.

⁷⁰ Sven-Eric Liedman, *Karl Marx: En biografi* (Stockholm 2015), s. 166–7.

⁷¹ Det vill säga både induktiv och deduktiv, se Dackling & Nauman 2022, s. 16–17. Se även Linderöth 2020, *Kampen*, s. 66–67; Lundin 2022, s. 259–260.

⁷² Dackling & Nauman 2022, s. 20.

⁷³ Lundin 2022, s. 255–257, 278–279.

⁷⁴ Linderöth 2020, *Kampen*, 80–87, särskilt 80–81.

är en agensbetonande fortsättning på en idéhistorisk röd tråd.⁷⁵ Från Marx om klass i sig gentemot klass för sig⁷⁶ till E. P. Thompson om subjektiv klassformering i och genom kollektivt handlande – det handlar om att klass är något som görs aktivt i relationer mellan människor. Ett berömt citat är: ”The working class did not rise like the sun at an appointed time. It was present at its own making.”⁷⁷ Kontentan, särskilt med avstamp i Thompson, är att arbetare är sina egna historieskapande subjekt, inte (bara) historiens offer. För att kringgå en akademiskt förutbestämd mening i ett ovan- eller utifrånperspektiv, om hur klassmedvetande måste se ut och huruvida de strejkande uppfyller detta eller inte, myntade Fantasia solidaritetskulturer för att med ett under- eller inifrånperspektiv betona subjektivitet. Linderoth har syntetiserat kritiken mot begreppet att vara för romantiserande genom att lägga emphasis på det dialektiska tillvägagångssättet, det vill säga (försöker) ta hänsyn till saker som talar för och emot såväl subjektivitetsförändringar som -kontinuiteter.⁷⁸ Denna studie applicerar teorin för dess kreativa möjligheter att visualisera individuella och kollektiva identitetsformationer som ruvar under ytan och utkristalliseras i samband med strejken. Det finns en historisk kontext för dessa subjektivitetsförändringar.

1.5. Sjuksköterskor, Vårdförbundet, välfärdsstrejker, historia

Vårdstrejken 2024 är ett historiskt uttryck för en större historisk process. Tre viktiga punkter är strejken i sig, välfärdsstrejker som sådana samt det historiska kallet att bli sjuksköterska.

Vårdförbundet är ett av flera fackförbund inom vården. Yrkeskategori avgör. Dess målgrupp är sjuksköterskor, barnmorskor, röntgensjuksköterskor och biomedicinska analytiker. Ett rådande kollektivavtal mellan Vårdförbundet och arbetsgivarna Sveriges Kommuner och Regioner respektive Sobona löpte ut 31 mars 2024. Efter misslyckade förhandlingar varslade Vårdförbundet om stridsåtgärder den 11 april. Principfrågan kom att definieras som arbetstidsförkortning, anknyttandes den internationella rörelsen därom med en historia tillbaka till de tidigare arbetarrörelsens kamp för dräglig arbetstid och arbetsmiljö. Från den 25 april initierades den öppna konflikten med blockad mot övertid, mertid och nyanställningar, omfattandes 63 000 medlemmar. Den 21 maj varslades om strejk, som trädde i

⁷⁵ Agens, av engelskans *agency*, används exempelvis i Nilsson Mohammadi 2018, s. 37, 43, 73, 155, 194, 204, 211 och 236.

⁷⁶ Linderoth 2020, *Kampen*, s. 86; Karl Marx, *Filosofins elände* (1847), <https://www.marxists.org/svenska/marx/1847/04-d038.htm> (hämtad 3 mars 2025).

⁷⁷ Thompson 1966, s. 9–13.

⁷⁸ Linderoth 2020, *Kampen*, s. 95.

kraft den 4 juni, och blåstes av den 28 juni.⁷⁹ Konflikten hade varat i 64 dagar, strejken i 25. Det blev löneförhöjning i linje med det så kallade industrimärket, 3,3 procent, samt en arbetstidsförkortning för de som arbetar natt och i rotation. Reaktionerna inom facket var bitterljuv blandning mellan besvikelse och stolthet. Malin Tillgren, ordförande för Vårdförbundet i Skåne, beskrev strejken som ett ”första steg”.⁸⁰ Konflikten fortsätter på andra sätt. Vårdförbundet har begärt skadestånd på minst 150 miljoner kronor, för vad de anser som arbetsgivarens felaktiga utnyttjande av skyddsarbete och samhällsfara för att tvinga strejkare att arbeta ändå.⁸¹ Änsålänge har viss framgång med detta nåtts.⁸² Det nya avtalet löper ut våren 2025.

Arbetskonflikter i välfärden skiljer sig från dem i det privata näringslivet. Välfärdskonflikter är politiska, privata är ekonomiska – även om gränsen inte är knivskarp.⁸³ Offentligt anställda har inte samma ekonomiska inflytande över produktion som privata. När vårdarbetare strejkar slipper den politiska arbetsgivaren betala lön, och till skillnad från (andra) industriarbetare som direkt kan påverka företagets vinst. I stället står striden om allmänhetens opinion – varför media är en fundamental aktör – för att pressa den politiskt tillsatta arbetsgivaren.⁸⁴ På sätt och viss strejkar vårdarbetare för och emot välfärdsstaten samtidigt. Längs den nyliberala eran, från efterdyningarna till vad Kjell Östberg kallar det långa 1968 till idag,⁸⁵ har samhällets arbetskonfliktsaktivitet alltmer förflyttat sig från näringslivet till välfärden. En grupp som sticker ut särskilt är sjuksköterskorna.⁸⁶

”Kön, klass och kall är tre kategorier i vilka den svenska sjuksköterskans historiska ursprung kan sökas, och knappat någon yrkeskategori torde än idag vara så präglad av detta sitt ursprung” skriver historikern Sune Dufwa. Kallet till att bli sjuksköterska är lika gammalt

⁷⁹ Johanna Wreder, ”Vårdkonflikten i korthet: Det här bör du veta om Vårdförbundets blockad och strejk”, *Arbetet* 29 maj 2024, <https://arbetet.se/2024/05/29/vardkonflikten-i-korthet-det-har-bor-du-veta-om-vardforbundets-blockad-och-strejk/> (hämtad 26 februari 2025).

⁸⁰ Yvonne Johansson, ”Vårdförbundet: Den här modellen håller tillbaka kvinnoyrkena”, *Sydsvenskan* 2 juli 2024, <https://www.sydsvenskan.se/2024-07-02/vardforbundet-den-har-modellen-haller-tillbaka-kvinnoyrkena/> (hämtad 8 november 2024).

⁸¹ Stefan Helte, ”Efter vårdkonflikten – miljonskadestånd för regionen”, *Dagens Samhälle* 2 juli 2024, <https://www.dagensamhalle.se/chef-och-arbetsgivare/loner-avtal/efter-vardkonflikten-miljonskadestand-for-regionen/> (hämtad 2024-11-08); Per Bengtsson, ”Skyddsarbete kan beordras efter arbetstid – trots konflikt: Måste godkännas och förhandlas”, *Vårdfokus* 25 april 2024, <https://www.vardfokus.se/nyheter/skyddsarbete-kan-beordras-efter-arbetstid-trots-konflikt-maste-godkannas-och-forhandlas/> (hämtad 4 mars 2025).

⁸² Sanna Björkman, ”Miljonbelopp i skadestånd för skyddsarbete”, *Vårdfokus* 27 november 2024, <https://www.vardfokus.se/nyheter/miljonbelopp-i-skadestand-for-skyddsarbete/> (hämtad 4 mars 2025).

⁸³ Hamark 2022, s. 16.

⁸⁴ Granberg 2020, ”Kampens nya former...”, s. 108, 124; Linderöth 2020, *Kampen*, s. 22–25, 101; Linderöth & Granberg 2024, ”Makten över arbetsplatsen...”, s. 241–243.

⁸⁵ Kjell Östberg, *Folk i rörelse: Vår demokratiska historia* (Stockholm 2021), s. 231; Linderöth & Granberg 2024, ”Makten över arbetsplatsen...”, s. 229.

⁸⁶ Granberg 2020, ”Kampens nya former...”, s. 129.

som sjuksköterskan själv. Från och med mitten av 1800-talet går sjuksköterskan från underklass till medelklass, alltmer präglad av samtidens industrialisering och borgerliga dominans. Efterhand akademiseras yrket, det får ett utbildningskrav och en skyddad titel. På 1950-talet får även män bli sjuksköterskor, men yrket förblir alltså kvinnodominerat.⁸⁷ Erlöv och Pettersson menar att kallet lever kvar i en form eller annan längs sjuksköterskans historia, från hennes kristna rötter med inspiration från särskilt Tyskland och England, däribland Florence Nightingale som erhöll legendstatus för sina insatser i bland annat Krimkriget.⁸⁸ Vårdförbundet skriver själva om detta kall i sin egen officiella historieskrivning.⁸⁹ Det kan summeras som en grundläggande medkänsla, empati och engagemang för patientens skull. Det är en ursprunglig solidariteten, för det är denna solidaritet vars bestående essens i föränderlig form som visar sig i strejken 2024.

2. Analys

Analysens struktur byggs kronologiskt av strejkens före, under och efter med tematiska inlägg längs vägen. Flera underavsnitt inleds med intervjufrågor. Fokusgruppen figurerar mer i bakgrunden, tyngdpunkten ligger på intervjuerna.

2.1. Upptakt

I denna första tredjedel av intervjuerna frågade jag informanterna varför de deltar i studien, hur de ser på sig själva som sjuksköterskor, fackliga medlemmar, eventuellt som arbetare, samt hur de minns bakgrunden och upptakten till strejken.

2.1.1. "Är du arbetare?"

Rubrikfrågan är uppsatsens och intervjuernas kärna. På den svarar Gun, "Ja?". Anna svarar emellertid, "Oh ja, absolut [...] per automatik", om att vara både arbetare och arbetarklass. Flera informanter antingen skiftade en aning i sätet eller såg lite förvånade ut, men svarar emellertid ändå jakande, om än med mer modifiering än Annas stolta proklamation. "Ja, det skulle jag väl säga att jag är", svarar Isa, och lägger till att det hänger ihop med att vara med i ett fackförbund – något hon för övrigt har med sig hemifrån. "Vård-arbetare, absolut" säger Vera, och lägger till att hon försöker balansera sin tacksamhet för facket och sin – unikt bland

⁸⁷ Sune Dufwa, *Kön, lön och karriär: Sjuksköterskeyrkets omvandling under 1900-talet*, Diss. (Växjö universitet 2004), s. 52–59, citatet s. 52.

⁸⁸ Iris Erlöv & Kerstin Petersson, *Från kall till personlighet: sjuksköterskans utbildning och arbete under ett sekel*, Diss. (Lunds universitet 1992), s. 123; Dufwa 2004, s. 53.

⁸⁹ "Vårdförbundets tidslinje", *Vårdförbundet*, <https://www.vardforbundet.se/tidslinje/start/> (hämtad 26 februari 2025).

informerarna – ”lojalitet” mot arbetsgivaren. Längs samtalets gång blir hon dock bekvämare att prata ur ett fackligt perspektiv, liksom samtliga informanter resonerar sig fram till vara ”vårdarbetare”, ”vårdande arbetare” eller ”omsorgsarbetare” trots att inledningsvis blivit något förvånade. ”Jag är ju på golvet” säger Helena. David tar inte direkt avstånd men aktar sig, med hänsyn till att han inte riktigt ”tänkt i dem banorna”. Gun betonar patientrelationen när jag frågar om hon ser sig som en del av en grupp: ”ja, det gör jag ju [...] jag är ju inte bara jag, men jag ser mig själv också... i mötet med patienten, som mig, bara. [...] Man är både en del och en helhet, både och.” Att studera den något förvånade reaktionen men därefter snabba anpassningen och anammandet till arbetaridentiteten, nästan som något gick upp för informanterna, var bland det mest fascinerade med hela arbetet.

Likt Beverly Skeggs studie om arbetarklasskvinnor i Storbritannien råder ambivalens gentemot arbetaridentiteten, möjligen med en viss respektabilitetsliknande aspekt.⁹⁰ Akademisk utbildning, sjuksköterska som skyddad titel, och en genrebild av arbetaren som mannen i gruvan eller industrin väger direkt eller indirekt in. Även lönen figurerar som faktor i reflektionen. Komponenterna hör ihop. Selberg har studerat objektiva eller subjektiva klasskillnader mellan sjuksköterskor och undersköterskor – bland andra –, vilket kommer till uttryck här. Bland annat kan sjuksköterskors arbetsuppgifter betonas som vård och undersköterskors som service.⁹¹ Åtminstone i vårdstrejken 2024 kan det ses som en konflikt mellan professionalisering och proletarisering; sjuksköterskans subjektivitet är solidarisk präglad, men den balanserar mellan två riktningar: dels den egna professionen, dels proletärer i stort. Frågan och svaren om arbetaridentiteten visar ändå att proletariseringssprocessen bubblar under ytan av informanternas individuella och kollektiva medvetande, även om klassisk arbetarterminologi inte riktigt verkar dominera sjuksköterskornas interna fackliga samtalsrepertoar. Arbetaridentiteten är historiskt föränderlig och kontinuerlig samtidigt. Den upphävs genom att en restriktiv definition upphör och i stället upphöjs till en högre och mer inkluderande nivå, medan dess essens bevaras.

2.1.2. Strejkens varför

Hur minns informanterna strejkens bakgrund och upptakt? Frågans formulering ger utrymme för mer ledigt berättande, i stället för att mer konfrontativt fråga ”varför strejkade ni?”. Samtliga källor börjar med den sargade arbetsmiljön. De verkar trygga med att dela med sig

⁹⁰ Beverly Skeggs, *Formations of Class and Gender: Becoming Respectable* (London 1997).

⁹¹ Selberg 2012, s. 333.

av personliga åsikter. Här finns inga åsiktsmegafoner. Redan om strejkens officiella principfråga, om kortare arbetstid, råder delade meningar.

”Den där kvarten” suckar Gun. ”Man strejkade för den här ’kvarten’, tror jag” uttrycker Helena, ”var det en kvart per dag?”. Gun fortsätter: ”Får jag säga nånting, så säger jag det att jag tyckte det va... vart tog det här med våra löner vägen, då, liksom?” Anna utvecklar:

För sjuksköterskor är ju framför allt *lönen*... [för] alla sjuksköterskor jag känner, eller någonsin har jobbat med, så är lönen huvudfrågan. *Vi har för låg lön [allvarlig blick, sorgsen]*. För det vi gör, liksom, och för den funktion vi har i hela samhället, i hela uppbygganden av vården.

Helena lyfter dock att kortare arbetstid med bibehållen lön praktiken ger högre lön. Även om hon besparar sig ett brandtal om ”kvarten” är Helena genomgående inne på hur viktigt det är att ställa upp för de berörda kollegorna. De ska inte behöva ”slita ut sig för den lönen man har”. Kvarten försvaras mer av Frida och Isa. Båda förklarar bakgrunden av EU-direktivet om dygnsvila, vilket för många vårdförbundare ”förstört deras privatliv” trots goda avsikter. Frida var ”så glad” över både strejken och principfrågan. Även Anna överordnar solidaritet med kollegor – ett ord bara hon och fokusgruppen använder självmant. Solidaritet genomsyrar ändock övrigas resonemang mellan raderna som en självklarhet. Vikten att ställa upp för kollegorna är alla inne på. Fastän de själva inte berörs direkt eller förespråkar en annan prioritering sluter de upp kollektivt.

I tidigare forskning aktualiseras Moss. Dennes informanter levde också snarare ideal i praktiken utan att bekänna någon större tillhörighet till någon politisk rörelse; arbetet hade en tillräckligt stark värderingsskapande process i sig.⁹² Att mobilisera för ”den där kvarten” visade sig inte vara alldeles enkelt. Desto närmare eller högre upp i facket, desto större förståelse för vikten att knyta an till den internationella rörelsen för arbetstidsförkortning och sätta frågan på agendan i det offentliga samtalet. Desto närmare gräsrötterna, dock, desto mer kunde frågan verka abstrakt, ”otillgänglig” eller ”oklar” som David och Anna uttrycker det. Att strejken ändå skred till verket vittnar icke desto mindre om uppslutning; här fanns grogrund för kollektivt medvetande.

Grogrunden som gödde strejkimperativet krattades av vardagshelvetet. Dysfunktionaliteten i *status quo* är informanternas starkaste gemensamma nämnare. Stress, hets, press och otillräcklighet härjar. Isa vittnar om den allmänna tendensen i vården till ökad

⁹² Moss 2015, s. 213.

arbetsbelastning med minskade resurser, inte minst genom Ädelreformen.⁹³ Utrymmet att ens gå på toa och dricka kaffe är knapert, för att inte nämna att spela pingis som IT-konsulterna, skämtar David, men inte helt utan allvar. Helvetet stannar inte på arbetsplatsen. Efter jobbet är utmattningen – både fysiskt och psykiskt – för intensiv för att hinna återhämta sig innan nästa arbetspass. Ett ständigt ”spring i benen” säger Gun, som själv gått ner till 80 procent av heltid. Frida har aldrig ens jobbat heltid som sjuksköterska. Helena vittnar om hur unga eller yngre kollegor snabbt slits ned från heltid – med allt vad det innebär långsiktigt för privatekonomin, inte minst i termer av pension. Isa berättar att övertid är satt i system, men att ”det är ingen som tackar en för att man stannar över”. Hon berättar också om svårigheterna med att bedriva arbetskonflikt underifrån i vården på grund av att arbetet är med människor, till skillnad från exempelvis den pågående Teslastrejken. Att det är ett historiskt kvinnoyrke spelar fortfarande in i arbetets utformning och den låga lönen för det höga ansvaret. Uppsägningar är legio. Kommunen lockar med bättre villkor. Även privata alternativ drar personal, trots allmänt blandade känslor kring privatiseringen av vården. Detta är den första aspekten av den rådande ordningens bristande ”förutsättningar”, ordet som Helena ofta återanvänder – den gentemot den enskilda sjuksköterskan. Det kan kallas en självsolidaritet, att betrakta det egna subjektet som värdig anständiga villkor. Som Vera uttrycker det, ”sjuksköterskor brinner för sitt yrke men måste hålla länge, till pensionen”. Slutligen säger flera, nästan med gråten i halsen, att de inte har tid att prata med varandra –vilket har direkt genklang med en av Granbergs observationer.⁹⁴ Solidariteten sträcker sig dock längre än sjuksköterskorna själva.

Den ”etiska stressen” gentemot patienterna är det mest tärande, säger Gun, att inte ha tid för det ”humana”, särskilt äldre patienter, vilka utgör majoriteten och behöver hjälp att få i sig medicinen. Veras uttrycker tillsammans med Gun som mest smärta för patienterna. Att ”lämna” patienter med sår och en stressad chef genom att strejka var en hög tröskel för henne. På frågan varför hon ändå strejkade, svarar hon lugnt och självklart ”för att det ska bli bättre, ju”. Arbetsmiljön, patientsäkerheten, vårdsäkerheten – allt hänger ihop. Det måste finnas rimliga proportioner mellan tider, personal och vårdplatser gentemot uppgifter och belastning. Att inte bara sjuksköterskorna ska få det bättre, utan även patienterna och vården i stort, är helt centralt för att förstå strejkens varför.

⁹³ Den reform som innebar att ansvaret för de lokala sjukhemmen för långtidssjuka och servicebostäderna för handikappade från 1992 övertogs av kommunerna från landstingen. Nationalencyklopedin, ”ädelreformen”, <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/ädelreformen> (hämtad 4 mars 2025).

⁹⁴ Granberg 2020, ”Kampens nya former...”, s. 129.

Centralt för strejkens *raison d'être* är också arbetsgivarens kränkning av sjuksköterskans kall. Gentemot den grundläggande solidariteten sjuksköterskan hyser för patienten, sig själv och välfärden i stort är arbetsgivaren motsatsvis vårdslös. Effekten av detta kan inte överdrivas. En arbetsgivare som stänger porten för dess arbetstagare, avsäger sig därmed möjligheten till rollen som en medpart och blir i stället en motpart, en antagonist, något att bekämpa. Som Linderoth uttrycker det, är arbetet både en plats för exploatering och för motstånd.⁹⁵ Arbetsgivarens styrning både utarmar arbetstagarna men provocerar också fram en reaktion. Därför har flera informanter nära till en ilska när de pratar om vårdens villkor. Ilskans känslomässiga funktion är att sätta eller markera gränser, som när en försöker kommunicera varningssignaler men möts med nonchalans.

Om inte den som leder och fördelar arbetet är mottaglig, vem då? ”Svensson” behövde vakna, för att tala med Helena. ”Kallet” eller ”applåderna under pandemin” betalar varken räkningar eller tröstar arbetsgivaren inte lyssnar. Allmänheten behövde få veta och förstå de faktiska villkoren i den vård som alla egentligen vill ha. Strejkens varför är därför i mångt och mycket en visseblåsning till allmänheten – som, igen, är slagfältet i denna typ av konflikter. Vikten av synlighet och erkännande känns igen från kommunalarna 2003.⁹⁶

Arbetsgivarens förnekelse och nonchalans är nedslående, men att inte bara göra sin plikt utan också kräva sin rätt kan därför upplevas euforiskt frigörande. Ur vardagens passivitet reste sig mobiliseringens aktivitet. ”Jag kände så här, yes. [...] det kändes så bra” säger Frida med skinande ögon när hon minns tillbaka till den stigande spänningen redan innan beslutet om strejk tagits – medan övertidsblockaden pågick. ”Om man får säga så, jag kände så här, gud ja, det känns som en så här *'once in a lifetime'* att få vara med om en strejk.”

2.1.3. Kontenta: Proletariseringens embryo

Enligt Marx och Engels, om än kanske mer som uppmaning än prognos, producerar kapitalet sin egen dödgrävare genom proletariatet.⁹⁷ Något liknande sker i välfärden hos dess vårdarbetare. I välfärdsarbetet formas den vårdande arbetaren genom arbetets praktik. Utifrån denna subjektivitet göds motstånd. Som Linderoth säger: ”Arbete är centralt i människors liv, bland annat för konstruktionen av subjektivitet, och utgör en bas för såväl underordning som solidaritet och motstånd.”⁹⁸ Arbetsgivarens alienerande styrning, den främlingskapande effekten på arbetaren som subjekt för sig själv och sitt arbete, har alltså en samtidigt

⁹⁵ Linderoth 2020, *Kampen*, s. 69, 357.

⁹⁶ Linderoth 2020, *Kampen*, s. 192.

⁹⁷ Karl Marx & Friedrich Engels, *Det kommunistiska manifestet* (Modernista: Stockholm 2018), s. 32.

⁹⁸ Linderoth 2020, *Kampen*, s. 94.

lamslående och triggande effekt. Genom subjektivitet som redskap kan analysen centrera sjuksköterskan subjektiva personliga bild kring sig själv, arbetet, patienterna, kollegorna, facket, arbetsgivaren och välfärden. I denna bild simmar en grundläggande solidaritet upp till ytan, som härrör ur hennes ursprungliga kall till att bli sjuksköterska. Denna solidaritet växer till att omfatta sig själv, sjuksköterskor generellt och även vården i stort. Strejken bottnar således i kallet och sjösätts för patientens, professionens och välfärdens skull. För att tala med Mulinari föranleder vårdstyrningens bristande "care and respect" motstånd i vårdande syfte, "practices of resistance are also practices of care".⁹⁹

Provokationen gäller alla tre komponenter i den tredelade subjektiviteten: kallet, professionen och proletären. Den klassiska sjuksköterskan som reagerar på de bristande förutsättningarna utifrån sitt kall – sin solidaritet – för patienten. Den professionella sjuksköterskan reagerar på kränkningen av det egna yrket. Den proletäre sjuksköterskan reagerar på angreppet på välfärden. Längs denna subjektivitetstransformation subjektifieras – som motsats till objektifieras – sjuksköterskans medvetande. Hon får en facklig, politisk uppfattning om sig själv som både enskild och kollektiv sjuksköterska. Likt hur fågel Fenix reser sig ur askan, återuppstår Florence Nightingale från en välgörare till en proletär i klasskamp. Därför är strejkens bakgrund och upptakt att betrakta som proletariseringens embryo. Med en strejk utlöst på solidarisk identitetsgrund, hur påverkas denna redan befintliga subjektivitet av att faktiskt skrida till verket? Jag upprepar ordet solidaritet helt avsiktligt. Det är nämligen grundbulten till den kultur vårdförbundarna försöker bygga i opposition till den dominerande kulturen. Moss informanter ansåg att de reagerade naturligt på vardagliga erfarenheter av klass- och könskonflikter. Även om de inte identifierade sig med en samtida framväxande kvinnorörelsen eller feminismen, talade de ändå om sig själva och sina motiv utifrån termer av feminism, jämlikhet, självbestämmande och självkänsla. Detta sista bär stark likhet till vårdförbundarnas solidariskt präglade resonemang utan att prata med stark anknytning till klassisk (akademisk) retorik.¹⁰⁰

Forskningslitteraturen talar om liknande subjektivitetsförändringar redan innan mer dramatiska stridsåtgärder såsom en strejk. Bara i arbetets vardag förändras sjuksköterskans kall-identitet i en mer professionell och proletär riktning. Enligt mig hör detta ihop med vad Johnston också säger om behovet av ett allmänt tilltalande politiskt narrativ, vad Briskin som sagt kallar politisering av omsorg.¹⁰¹ Även Granberg och Linderöth är inne på att

⁹⁹ Mulinari 2020, s. 140.

¹⁰⁰ Moss 2015.

¹⁰¹ Johnston 1994; Briskin 2013.

välfärdsstrejkare behöver konstruera en legitimerande berättelse på grund av de patientdrabbande konsekvenserna av att strejka.¹⁰² Granbergs gör vad jag kallar en historiematerialistisk poäng av att den praktiska möjligheten att strejka överstiger det moraliskt rättfärdigare att dra ut i strejk.¹⁰³ Dessa praktiska förutsättningar figurerade inte i strejken i mina intervjuer, och de hade varit intressanta att fråga om. Ett moraliskt element spelar tveklöst in i strejkens varför, men Granbergs historiematerialistiska påpekande förankrar det moraliska narrativet i proletariseringprocessen. Den ligger nämligen i välfärdsarbetarklassens materiella intresse att värna om välfärden för sitt levebröd.

2.2. Strejk

Hur minns informanterna strejkens förlopp? Ser de själva några förändringar i egen självbild eller den allmänna fackliga moralen? Intervjuerna berättar om medvind och motvind. Kontentan visar på en subjektiv klassformering genom kollektivt handlande. Förändringen grodde i fruktbar jord, men den blommade ut först i och med faktisk och avsiktlig handling.

2.2.1. Medvind

Strejkens solidaritetskultur kom till i kontrast till den rådande ordningen, rent av i definition mot den som en oppositionskultur mot den överhängande hegemonin.¹⁰⁴

Till en början tillkom en helt annan stämning än tidigare. Den var ”peppig” och ”taggad”, berättar Anna, ”man verkade tillsammans”, ”det var mäktigt att få vara med om en strejk”. David skjuter in att hela deras vårdcentral gick med i facket, ”Man kände sig som... ’ett’”. Frida lyser av entusiasm när hon minns tillbaka på hur stort det kändes. Hon beskriver den ”speciella” och ”kollektiva” känslan att tillsammans gå till ”parken” för att se Malin Tillgren tala inför en uppslutning av alla strejkande och därtill journalister och politiker från Vänsterpartiet. ”Uppfyllande” och ”roligt”, som en ”politisk aktionsgrupp” säger hon med ett pirrigt skratt, ”vi tog oss själva på allvar”. Isa uttrycker förundran. Hon var positivt överraskad att den ens blev av då overtidsblockaden hade varit svår.

För flera av informanterna gällde halvdagarspass med ”vanligt” arbete, vars innebörd dock skulle visa sig oklar. Därutöver skulle skyddsarbete vara en stor källa till frustration. Utanför detta gällde dock strejk. Flera saker var ”välplanerade” säger Anna. Vera berömmar förbundets tillhandahållande av information, rekommendationer, uppgifter, aktiviteter och

¹⁰² Granberg 2020, s. 32; Linderöth 2020, *Kampen*, s. 159.

¹⁰³ Granberg 2020, s. 32.

¹⁰⁴ Linderöth 2020, *Kampen*, s. 111. Begreppsapparaten kring denna teori präglas en del av Antonio Gramsci och dennes intellektuella output om kulturhegemonier.

kommunikationskanaler. Hon uppskattade också att inte behöva strejkvakta utanför sin egen arbetsplats – med hänsyn till icke-strejkande kollegor eller för den delen chefen.

Det sedvanliga strejkvaktandets viktigaste uppgift i välfärdsstrejker är att nå ut till allmänheten. Det ”verkligen berörde, dels dem som bara kom fram spontant och bara ’ni är så jävla bra! vi stöttar er!’ och ropade när dom cyklade förbi ’heja er!’ – alltså ’så här’” säger Anna och ler stort när hon imiterar de roligare mötena. Flera av de mer kritiska som gick förbi kunde bemötas med förklaringar och information om hur löneläget egentligen ligger till, inte de fantasisummor som vissa antog. David uppskattade denna chans att upplysa folk om vårdens villkor, ”det får man inte ofta chansen till”.

Utöver strejkvaktandet gällde också att vara fackligt engagerad i andra strejkaktiviteter. Nu var det facket som betalade lönerna, med en förväntan att ”förkovra” sig i den fackliga kampen. Någon ikonisk motsvarighet till kommunalarnas ostfrallor 2003 finns inte här,¹⁰⁵ men banderoller, plakat och skyltar målades, flygblad delades ut, armband tillverkades med Annas barns pärlor, debattartiklar skrevs och hemvistelser anordnades för samtal om teknik, taktik och strategi för att nå ut till allmänheten.

Detta, om något, skulle vara vårdförbundarnas motsvarighet till kommunalarnas smörgåsar, nämligen samtalet. Den främsta uppskattningen som informanterna lyfte var möjligheten, utrymmet och tiden att få prata med varandra som strejken skapade. I dessa möten blomrade solidaritetskulturen ut; här byggdes ”gemenskapen”, ”sammansvetsningen” och ”samhörigheten” samtliga informanter pratar om. Nu fick sjuksköterskorna en chans att umgås, utbyta erfarenheter och validera varandras upplevelser. ”Vi fick äntligen chans att prata med varandra” återkommer i alla intervjuer. Helena är något mer tveksam och kritisk – för henne är det viktigt att prata framt och nyktert om begränsningar, tillkortakommanden och rent av misslyckanden – men även hon minns den sammansvetsande gemenskapen, den goda stämningen och känslan av att det var ett ”mission”. Den mer informella sociala sidan av detta ska inte underskattas, som ”afterworks”, säger Gun skrattandes. Hon tillägger vikten av det var många som kunde träffas samtidigt. Även Gun, som tillsammans med Helena är de förhållandevis mer fackligt (själv)kritiska, ler varmt när hon minns tillbaka på de gemensamma stunderna.

Nära anknutet till samtalen och mötena är utbildningarna. De fanns tillgängliga på Vårdförbundets hemsida. Mestadels läsning, berättar Isa. Vissa föreläsningar, berättar Vera. I sig var de kanske inte alldeles häpnadsväckande. Det avgörande var att sätta sig in

¹⁰⁵ Linderroth 2020, *Kampen*, s. 120, 233–237, 243–246, 254, 256, 259, 270. På alla dessa ställen pratas det om smörgåsar.

arbetsrättsliga och arbetarhistoriska frågor tillsammans. Som Vera säger fanns det nu tid och plats att gå på djupet på ett helt annat sätt än annars. Helena minns att facket hyrde en lokal vid Emporia till utbildning och öppna reflekterande diskussioner.

Självförverkligandet, den upplösta gränsen mellan ”jag” och ”vi”, blåste alltså stark vind i strejkseglen och gav liv till en kultur av solidaritet. Strejken handlade dock om mer än detta. Helena uttrycker det träffande om dess egentliga taktiska och strategiska mål och medel:

’Svensson’ behöver... få reda på förutsättningarna [för och inom vården]. För alla vill ju att ’gamla mamma’ ska vårdas säkert. Alla vill att... när man själv får barn att det ska vara säkert. [Men] där var ju barnmorskor som tvingades jobba 12-timmars pass i somras. Och det är liksom bara ’okej’. Det finns väldigt många andra yrken där du inte får lov att göra så. Men på grund av den här personalbristen, dåliga planering och rent allmänt dålig långsiktighet så tilläts det ju. Vilket ju är... Detta behöver liksom lyftas till ’Svensson.’ Och då kände jag ändå att vi hade liksom bra stöd från dom vi pratade med, vi stod ju och samlade namn och underskrifter... pratade med folk. Där var ju folk som kom med bullar och pappkassar med dricka och sådant också för att liksom stötta. Och hejarop. Och så där.

Solidariska band slöts inte bara inom facket, utan även utåt. Nästan alla informanter uttrycker positiva erfarenheter kring mycket – inte allt – av den utåtriktade verksamheten. På den allmänna arenan finns flera aktörer som behöver påverkas, från enstaka förbipasserande och journalister till allmänheten och media i stort. I förlängningen behöver trycket bli tillräckligt kraftigt för att arbetsgivaren ska ge vika. Det är också viktigt att signalera till icke-fackliga sjuksköterskor och andra fackförbund att en är beredd och villig att ta kampen. Vera berättar om applåderande läkare och en tolererande, respektfull chef. Det gör också Anna och David – till en början. En kritisk läsning av intervjuerna lägger märke till att ingen emellertid nämner andra yrkesgrupper inom vården, såsom undersköterskor, skötare eller städare. Även en kultur av solidaritet har sina begränsningar eller blindade fläckar. Den är inte heller starkare än hur den står sig mot sina utmaningar, för sådana fanns det gott om.

2.2.2. Motvind

En vanlig dialektik inom och tangerande marxismen är den mellan struktur och agens. I vilken utsträckning ger omständigheterna möjligheter respektive begränsningar, i vilken mån är människan fri att frigöra sig?¹⁰⁶ Flera strukturella utmaningar satte sina gränser, inre som yttre. Det gäller subjektivitets-dissonans, eller med andra ord blandade känslor. Det krockar mellan olika kall, empatier, solidariteter eller lojaliteter. Det gäller också intern facklig

¹⁰⁶ Faulkner 2018, s. 539.

organisation och externa relationer till allmänheten, media och läkarna. Och det gäller ovanan att strejka.

Bara att inleda strejken skapade en identitetskonflikt mellan det omedelbara kallet att hjälpa patienterna och att strejka för deras skull i längden. Vera säger om första strejkdagen: ”Det var inte lätt ju, för jag hade mina patienter som jag haft hur länge som helst [...] ont i hjärtat [...] verkligen ledsen”. För Vera, som innan pratat om lojalitet till arbetsgivaren, var det också svårt att lämna sin stressade chef. Hon tyckte också synd om en enskild kollega som gick med i facket för en dag innan hon lika snabbt lämnade igen, för att hon skulle vara ensam och få mer att göra. Gun uttrycker sig i liknande banor. Slitningen känns även hos de andra.

Inom strejkens organisering vittnas det om ”ovisshet”, ”oförutsägbarhet” och ”ovetskap” kring, ja, hur egentligen strejka? Exempelvis var det ofta inte självklart ens hur nästa dag skulle se ut. Vad ta sig till när en inte strejkvaktade? Hur försöka göra sig synlig? Helena minns tillvaron som ”märklig”. David lyfter in en nyans att han hade en närmare tillgång till olika interna informationsflöden, vilket underlättade en del stress. Frida sätter fingret på skillnaden mellan att vara facklig medlem och facklig representant, en övergång hon gjorde samtidigt som strejken. Hon vittnar om sin egen osäkerhet när medlemmarna nu vände sig till henne för information. Enligt Vera förekom interna konflikter, och informationen som cirkulerades var inte alltid pålitlig. Hon pratar öppet, sårbart och samtidigt säkert om en rädsla och ångest som aldrig försvann helt och hållet. Utöver ångest var det på sätt och viss mer ”stressande och utmattande” än vanligt, ”hela ens vardag kastades omkring”, säger Anna. Det var mycket att ”hålla koll” på, en ”megastor mejlgrupp man behövde sälla” fortsätter David. Frida berättar att hon tog för mycket ansvar i ett läge där mycket var oklart, apropå hennes övergång till djupare fackligt arbete, med trötthet i rösten.

Strejken och solidaritetskulturen mötte också externa utmaningar. Om strejkvaktandet säger Gun:

Det regna ju småspik... Kallt så i in i bänken... jag hade två-tre jackor på mig, men det hjälpte liksom inte. Det blåste och blåste. Det var... hemskt! [...] *Skit*. Man får säga *skitjobbigt*. Det var det! Att stå där i flera timmar å försöka nå ut med något slags budskap till omgivningen. Det var ju svårt att nå ut, tyckte jag. [...] Förvånande nog var inte så många [förbipasserande] intresserade.

Hon är inte den enda. Hur nå ut till allmänheten, att bli hörd och sedd? Inte alla förbipasserande kom med bullar och saft snarare anklagelser. ”Ni gör ju bara vården sämre [genom att strejka]”, fick Anna höra, eller vårdköerna än längre vanligt. Andra antog att sjuksköterskor tjänar mycket mer än de gör. ”Folk vet inte” säger hon. Även med alltmer hård och härdad hud tar sådana möten känslomässig energi. Isa förklarar den frustrerande insikten

som strejkvakt att folk inte är insatta i hur det är. De visste inte varför de strejkade. En del brydde sig inte utan gick bara förbi. Än andra började dra sina egna livshistorier i stället för att lära sig om strejken. Gun reflekterar att strejkvakterna borde varit mer ”aggressiva”; hon och hennes kollegor insåg snabbt att de behövde lära sig, anpassa sig, blir mer kreativa.

Intill allmänheten figurerar media som spelpjäs. Gun saknade riktig genomslagskraft. Enligt henne berättade inte media hur det verkligen är, kanske för att de inte ville det, säger hon. För henne är kopplingen mellan detta och en okunnig allmänhet uppenbar. Helena minns sin ilska kring arbetsgivarens oemotsagda lögn på TV kring inhyrda sköterskor från bemanningsföretag och nedspelade narrativ hur dåliga villkoren är. Varken jag eller informanterna tog upp sociala medier, hur diskussionen gick där.

Andra aktörer är förstås andra yrken inom vården och deras fackförbund, men bara läkarna tas upp. De applåderade inledningsvis, men när det väl ”kändes” och ”kom till kritan” var de oförstående, enligt Anna och David. Oförståelsen från deras sida när sjuksköterskorna nekade att utföra uppgifter med hänsyn till strejken har satt spår som varar än.

Arbetsgivaren var förstås solidaritetskulturens största förhinder. Ingen annan faktor väcker åtminstone lika starka känslor. Gentemot makthavarens maktutövning var det lätt att uppleva sig maktlös. David berättar utförligt om detta, ”hur lite de fick mig att känna mig värd, som sjuksköterska; jag kan ju inte vara den enda som känner att jag inte är värd ett skit.” Kroppsspråket och ansiktsuttrycket signalerar smärta och utmattning, men också klarsynthet. Insikterna om arbetsgivarens maktmedel växte snabbt längs strejkens gång, som att kunna ”avbryta strejken från en dag till en annan”, säger han. ”Fulspel”, säger flera informanter rätt ut, nästan med avsmak. Motståndaren ville jävlas, kände Helena. Anna ”trodde inte mycket om regionen, men jag har aldrig känt mig så här besviken [...] Mitt förtroende är helt tappat, för dom ser ju mig som helt utbytbar.” Isa håller med.

Dom som styr bryr sig verkligen inte om oss. Det är känslan jag har att, SKR till exempel, och sjukhusledningen, dom ser oss som, som siffror dom kan göra vad dom vill med. Flytta runt oss om det behövs. Ja. [*tung suck*]. ’Om nån försvinner, vi ersätter den med nån annan.’ Osså spelar det ingen roll om den är kompetent, om den får tillräckligt med inskolning eller nånting, bara tryck in den där’ [*sarkastiskt*].

David förklarar närmare om det vanliga arbetet som flera fortfarande behövde utföra. Där rådde ”totalt olika” tolkningar från fackligt respektive arbetsgivarhåll av dess egentliga innebörd och utsträckning. Skulle en snävare eller en bredare förståelse av förväntade arbetsuppgifter gälla? Anna imiterar karaktäristiskt arbetsgivarens hetsiga attityd och betonar ”motsättningarna” som skapade förvirring i det fortgående arbetets vardag. Till en början gick

arbetet till som vanligt. Efterhand lyckades facket specificera en avgränsning till ”det akuta flödet och telefoni”.

Det stora konkreta maktmedlet var att beordra skyddsarbete eller förbjuda strejkaktivitet på grund av samhällsfara. Anna blev råkade ut för det redan första dagen. Frida skulle till en början inte ens få strejka – när hon väl fick det fanns en enda helg att förbereda sig, med uppgifter som strejkvaktsschema, ansökningar gentemot strejkkassan och ”massor” av frågor från medlemmarna. Hennes strejkande avbröts i förtid av samma skäl. Huruvida arbetsgivaren agerat rättsenligt är som sagt föremål för rättstvist. Arbetsgivarna ”gjorde väldigt mycket fel”, menar David.

Sammantaget förändrades stämningen längs strejkens gång, berättar David. Det tar på krafterna att strejka, individuellt och kollektivt. Men den som intervjuar märker en skillnad av tröttheten från det vanliga arbetet och den från att strejka. Relationen till motparten var också en av de största källorna till en stigande insikt om den kyla och hårdhet en konflikt innebär. Det handlar inte om naivitet. Det rådde inga illusioner om ”50/50” i styrkeförhållanden, säger David, ”man vill ju tro det [...] att det är två likvärdiga parter, men det är det ju inte”. Att det snarare rör sig om ”90/10” känns dock förkrossande. Han fortsätter att regionen ”tog kampen bara ’för att’, i någon slags maktdemonstration, utan att tänka på konsekvenserna [...] att det blir massuppsägningar. [...] Dom bara kör över en” för att vinna strejken. Det som pågår är utan en krock mellan värderingar – nästan kognitiv dissonans – mellan vård och konflikt. Denna krock är emellertid en del av mognadsprocessen när den historiska sjuksköterskan växer från välgörenhetskallet till en samhällsspelare med en fiende, en klass i en klasskamp.

2.2.3. Kontenta: En kultur av solidaritet

Påverkade strejken deltagarna under dess gång? Gun och Helena är tveksamma, även om Gun är glad att de gjorde och syntes ”nånting”. För Fridas del däremot upplevde hennes sambo henne som gladare längs förloppet. Intill glädjen kände hon också stolthet som både sjuksköterska och en del av arbetarrörelsen, ett kollektiv som stod upp för sina rättigheter. Nästintill euforiska känslor känns igen i forskningen.¹⁰⁷ Tankar och känslor kring såväl tillgångar som begränsningar ryms inom en solidaritetskultur.

Att applicera teorin om solidaritetskulturer på Vårdstrejken 2024 synliggör å ena sidan strejkens mobiliserande, organiserande och kollektiviserande effekter. Detta kan kontrasteras mot arbetets pacificerande, fragmentiserande och atomiserande vardag. Å andra sidan belyser

¹⁰⁷ Johnston 1994, s. 133; Linderöth 2020, *Kampen*, s. 269.

den också slitningarna och begränsa(n)de strukturer, interna som externa. Detta senare är Linderoths försvar för eller utveckling av teorin gentemot kritik kring dess risker för romantiserande.

Den muntlig-historiska metoden låter intervjuaren märka, mellan raderna hos informanterna, en tragikomisk upplevelse. Att vara anställd i välfärdsstatens tjänst – för att vårda sina medmänniskor, men utan tillräckliga förutsättningar eller mottaglighet för varningssignaler från styrningens sida, varför en måste strejka för att kunna utföra arbetet vars betydelse alla säger sig vara överens om – föranleder uttrycket, skratta eller gråta? Genom strejkande erövrar strejkarna, åtminstone delvis, det erkännande och den synlighet som de förnekas av arbetsgivaren. Vidare är det genom att sluta sig samman som de samlar en motkraft och slår tillbaka från en egenbildad kultur definierad i opposition till den rådande ordningen – en enskild sjuksköterska klarar inte det på egen hand, varför ord som kollektiv och gemenskap är viktiga i sammanhanget. Sjuksköterskorna går från en (del av en) klass i sig till en klass för sig. Från att definieras som en grupp av andra utifrån definierar de sig själva inifrån. Individer i en och en grupp av individer harmoniseras. Frida minns att när strejken väl sjösattes uppstod en kollektiv känsla att ”vi är alla facket” – en harmoni mellan jaget i facket och facket i jaget. Strejken byggde vidare på etablerade strukturer, men skapade också något unikt. Proletariseringens frö var redan sått. Sjuksköterskans historiska upphävningsprocess från kall till arbetare och arbete mellan profession och proletär fanns redan på plats. Genom strejken fick den blomma ut.

Strejkens vardagliga praktik är ändå en process av hårt lärande för de deltagande. Hur dessa utmaningar gestaltar sig bär på flera samhällskommentarer, liksom strejker generellt ”talar” om sin samtid.¹⁰⁸ Välfärdsarbetare har många strukturella utmaningar i sitt försvar av välfärden. Många av dessa kan emellertid påverkas. Trots begränsningar är det dessutom bara genom att förstå strejkens frigörande energi som besvikelsen över dess slut kan förstås.

2.3. Efteråt

Hur reagerade strejkarna på strejkens slut? Hur betraktar informanterna strejken i backspegeln? Vilka lärdomar och erfarenheter tar de själva med sig, och vad anser de att facket och allmänheten bör lära sig av strejken? Har strejken förändrat hur de ser på sig själva professionellt och fackligt? Längs hela intervjuerna har informanterna haft nästintill en iver

¹⁰⁸ Linderoth 2020, *Kampen*, s. 15.

att reflektera i förväg. Vid ett första intryck dominerar känslor av besvikelse och antiklimax, men bortom detta finns fortfarande en bestående verkan av solidaritetskulturen.

2.3.1. "Avbrott"

Strejkens slut, eller "avbrott" som Helena säger, gav en suck av både lättnad och besvikelse. Den övergripande besvikelsen kan brytas ner i olika aspekter: att strejken alls tog slut, att den inte åstadkom mer, att facket inte kämpade hårdare, att arbetsgivaren inte var mer försonlig och att allmänheten inte var, är eller blev mer insatt i att vården trots allt är "politisk", som Frida säger. Ord som "frustration", "ilska" och "sorg" med relaterade kroppsspråk och ansiktsuttryck är markant närvarande.

Den första besvikelsen är att strejken överhuvudtaget tog slut. "Luften gick ur" säger Frida med ett ledsamt skratt, "märkbart lägre energinivåer". För henne personligen kom antiklimaxet tidigare när hon blev återkallad på grund av samhällsfara, även om hon inget hellre ville än att "vara kvar på barrikaderna". Folk var rentav ledsna, många hade velat fortsätta, säger Isa. Helena säger skrattandes att hon blev väldigt arg, precis som förra strejken hon var med i när den "avbröts". Helenas grupp stod enade, de jobbade för rimliga möjligheter, rättigheter och förutsättningar. Samma ena(n)de kraft kändes av när en träffade andra strejkande från andra arbetsplatser. De jobbade i positiv anda och trodde på ett bra utfall. "Det var ju då luften gick ur på nått sätt. För att... det vart inte så mycket av det... *jobbet* som vi hade kämpat med i strejk... i strejkningen", säger Gun. Med ledsamma skratt säger hon:

Ja, stor besvikelse, kan jag säga direkt. Vi var ju beredda! Vi var ju taggade! Det här... [*slår näven i handen*] det härdar vi, liksom. Så det var ju som ett antiklimax, på ett sätt. Så man vart nästan lite arg. [...] Vafan, tog det slut? Nej! vi har ju inte kommit nån vart än!

Detta är den främsta och viktigaste aspekten av så kallade negativa känslor, för det vittnar om solidaritetskulturens närvaro och dess betydelse. Det ska tilläggas att det också fanns starka känslor av "lättnad" och "befrielse" när strejken tog slut, så som Vera minns det. Trots den icke-alienerande karaktären hade strejken på sätt och vis inneburit högre ansträngning, anspänning och stress än vanligt. Dessutom stundade semestertider, vars betydelse Gun skämtar kritiskt om och andra bekräftar. Vera, dock, "minns väl" hur hon stod i köket när nyheten kom, fredagen innan hon skulle gå på semester, och hur hon kände glädje att "allting" löstes, kapitlet stängdes, det löste upp ett "enormt tryck i bröstet". Vad hon tidigare sagt om ångesten över relationen med arbetsgivaren, medkänslan för sin stressade chef, kollegan som inte ville haka på och, förstås, patienterna. Relaterat till Veras lättnad är Annas och Davids

trötthet efter strejken. Aldrig hade semesterbehovet varit så stort, säger Anna, och aldrig hade hon varit så omotiverad att komma tillbaka till jobbet. Självvärdet var på botten. ”Det spelar ingen roll. Det är ju ingen som lyssnar, ändå, på hur vi har det, vad jag säger, hur jag mår på jobbet, vad jag behöver, eller vad vi behöver” säger Anna. David fyller i: ”Lyssna gör dom men dom kan inte göra något åt det”. Anna avslutar ”man har ju aldrig fått det bekräftat så mycket som efter strejken”. David fick ”gå tillbaka till rötterna” varför han blev sjuksköterskor till att börja med – läs kallet. Han avslutar dock med att han kommer vara med nästa strejk också, trots ”klimaxet i frustration... över systemet”.

Den andra besvikelsen är strejken inte ledde till mer. ”Meh”, säger Isa om resultaten. ”Ingen mening, ingen förändring” tror hon att många känner. ”Att vi inte fick gehör för vår situation” suckar Gun. ”Det vet jag ju, att många är jättebesvikna på att strejken inte gav något, det är liksom den allmänna uppfattningen”, säger Anna. ”Blev det inte mer?”, frågar sig Helena retoriskt, ”märklig vakuumkänsla [...] Var det här vi jobbade för, liksom?”. ”Goda intentioner”, fortsätter hon, men ”jag vet inte om utfallet motsvarar insatsen [...] inte helt lyckat”. Hon uttrycker orostankar om strejkkassan och förlorade semesterdagar, ”det har inte varit nått bra fackligt år.” Hon och kollegor tog till ”ett slags högre syfte” för att inte tänka att det var ”meningslöst”.

En tredje besvikelse följer naturligt i att facket inte kämpade hårdare. ”Man gav sig alldeles för snällt. Vilket är tråkigt. Jag var ute och övningskörde då. Och blev så arg så jag var tvungen att köra in till sidan”, säger Helena med ett skrock. För en kort stund övervägde hon att lämna facket, vilket Isa berättar att ”många” gjorde i protest mot avblåsningen, resultatet, eller både och. Strejken förstärkte en befintlig frustration, menar Isa. Frida menar att det nog rör sig om samma personer som kommer till och sedan lämnar, och spår psykologiska förklaringar varför så många associerar nederlaget med facket i stället för arbetsgivaren. Gun utvecklar sin kritik:

Ibland är det lite bara som man tänker att... hur mycket *power* har facket egentligen? Om man tänker facket på... 70–80-talet [...] facken inom industrin var ju otroligt starka. Elektrikerförbundet. Dom, tror jag i alla fall, vad jag minns, fick igenom mycket. Det var liksom inget snack. Men här, känns det lite grann som att... faktiskt, lite grann som att vi är ändå marionetter i det här systemet. Vi gör som facket säger. Vi strejkar å vi... Men sen är det ändå bara som ett spel för galleriet. Kan jag tycka. [...] Antiklimax. Inte fick vi någon kvart heller.

Trots besvikelserna menar källorna närmare facket att de förstår den avgörande betydelsen av den stundande avtalslösheten. Facket hade fått stå utan kollektivavtal, allt kollektivavtalsrelaterat hade gått förlorat. De önskar att fler förstod den realiteten.

Den fjärde stora besvikelsen gäller arbetsgivaren. Den hårdnackade envisheten, det ”cyniska” agerandet, ”take-it-or-leave-it”-attityd och ”fulspel” genomsyrar intervjuaren och tydligen interna chattrådar. ”En stor kränkning från arbetsgivarens sida, att de inte tagit ’det här’ på allvar, hur arbetssituationen är” säger Helena. Frida menar att själva strejkrätten kränkts av arbetsgivarens nonchalanta missbruk av skyddsarbete och samhällsfara. Den svenska modellen har hamnat i rejäl obalans. För David känns kampen som mellan, ja, David och Goliat. ”Att det ska vara så jävla svårt”, att arbetsgivaren inte ”fattar att det är en ’win-win-situation’”. Frida säger att de inte var beredda på ”så” hårt motstånd, utan ville tro att motståndaren skulle ge med sig.

Den femte och avslutande besvikelsen gäller allmänheten och media. Helena försökte undvika mediekonsumtion; att arbetsgivaren fick stå ”ganska oemotsagda” på TV var ”såklart” provocerande, säger hon skrattandes och dricker mer kaffe för att samla sig. ”Jag blev så arg” säger hon och skrattar igen. I stark kontrast till de lovordade insatserna under pandemin fanns inte samma allmänna gehör för att prata allvar om det slitsamma bakom kulisserna.

Ett mycket intressant skifte ägde rum när jag bad informanterna betrakta strejken från här och nu, i stället för där och då. Trots besvikelsen, kritiken och att ”många kommit ur glöden”, som Frida säger, simmar ändå en stolthet upp till ytan i. Ett ljus går upp i Davids ögon. Han lyfter strejken som en ”unik chans att träffas, det fixade Vårdförbundet, att man sågs många, i samma rum, och kunde prata”. Anna instämmer och lyfter känslan av ”samhörighet i det större.” Isa menar att erfarenheten var nyttig för alla. Allmänheten ser att vårdanställda är upprörda, att det inte kan fortsätta som det är. Vera vänder också med frågan. Fastän strejkens slut gav henne lättnad, uttrycker hon glädje över att den ägde rum och för facket generellt, inte minst dess tillgängliga rådgivning oavsett frågor – en annorlunda erfarenhet än Guns. Vera pratar till och med om att facket ”måste hela vägen”, ”måste stå starka tillsammans”, ”försöka förändra nånting”. I kontrast mot tidigare prat om lojalitet mot arbetsgivare är hon nu trygg att bestämt säga att det blir som det blir. Om relationen med arbetsgivaren förändras så får det var så. Strejken fick arbetsgivaren att ”tänka till!”

2.3.2. Reflektioner

Vilka lärdomar och erfarenheter tar informanterna med sig från strejken? Tycker de själva något hos dem förändrats? Trots all besvikelse har samtliga källor en uppenbar beredskap som vittnar om att de redan tänkt framåt. Det stundom uppgivna kroppsspråket och tonläget varvas helt naturligt med en sammanbiten framåtanda. Interna organisatoriska lärdomar gäller

framför allt, och helt enkelt, hur mobilisera, organisera och engagera. Konkret handlar det om kommunikation och utbildning. Dessa teman har både intern och extern natur, för även relationen till allmänheten, media och andra fackförbund är viktiga gemensamma nämnare. Kärnan är emellertid den dubbla insikten om motpartens antagonism och den egna sidans potential trots svårigheterna – vad jag kallar (klass)kampens realitet.

Arbetsgivarens natur var alltså en uppväckande kalldusch. ”Regionen och de styrande har sista ordet”, säger David, ”makten känner man väldigt tydligt av”. Frida kopplar att kampen var mycket hårdare än väntat till att samhället i stort tagit en ordentlig högersvridning som utmanar hela svenska modellen. Facket måste därför rusta sig för att möta de ”fula knep” de inte räknat med. Samhällets politiska vindar blåser höger. Arbetsgivaren har visat var de står. Kampen har blivit tydligare. Facket måste tänka konstruktivt, sammansvetsa sig kollektivt, engagera fler och visa att vården är politisk – vilket många inte tänker på, men det kan ”vi” förändra, säger Frida. ”Jag vill inte säga ’vi mot dem’ men, men lite blir det ju så, vi står ju på olika sidor”, säger Helena. Anna tar upp historia igen:

Arbetare kan påverka och det tar tid [...] jag har fått en helt ny aspekt i att, så här, men *Gud*, allt som har åstadkommit har ju tagit jättelång tid. På samma sätt som kvinnlig rösträtt inte var att nån kom och sa, ’här, den här får du av mig’. Utan, det är inget vi fick, utan, det e en kamp, som e lång. Å det har ja förstått å verkligen tagit in, å det ger mej också motivation att fortsätta, liksom, att ja har förstått det. På nåt vis. Rent individuellt.

Trots att han inte uppfattar sin reflektion lika ”peppigt” uppskattar David att Anna ”kan se längre [...] du verkar ha tänkt ett varv till”. Han skrattar, ”du ju haft utbildningar å sånt”. Anna skrattar också, men håller med, ”kanske har [jag] blivit lite peppad av mina förtroendevald-utbildningar”.

Utbildningstillfällena pratar alla informanterna väl om. Det gäller här främst vad Vårdförbundet tillhandahöll via sin hemsida under strejken, men till detta hör även den fackliga skolning som åtminstone Anna tagit del av:

[efter den fackliga utbildningen] så blir det väldigt tydligt att historien, kring arbetarrörelsen över lag, och vad den åstadkommit genom åren [...] det är så viktig del att det är så viktig del att kunna läsa om... alltså, få se hur det gått till då, för att kunna ta till sig hur man gjorde då innan man fick till ’den’ förändringen. Fyra veckors semester, det var inte så att man bara ’fick’ det, det var för att det kämpades och kämpades och kämpades. Och vi, nu, behöver den informationen så att det känns bara superviktigt att [din uppsats] skrivs nu.

Strejkens utbildningstillfällen gjordes ofta i grupp. Den gav tid och praktisk möjlighet att bedriva utbildning på ett bredare plan. Isas stigande aktivistiska intresse längs med strejken sporrades, delvis, tack vare att läsa i sig på diverse relaterade frågor. Hon lärde sig om den

universella upplevelsen bland arbetare världen över att ”inte bli lyssnad på”, och kände validering i att ”det är inte bara jag som känner så”. För Helena, även om hon inte är lika frälst, var det värdefullt att diskutera hur det (ö)kända kallet till att vara sjuksköterska lever kvar, men att applådera för insatserna under exempelvis pandemin betalar inte räkningar. Flera av fick inbjudan till förhandsvisning av filmen *Det omätbara*, som de känner igen sig i. Fler borde se den, säger Isa. Enligt Helena visar den ”hur det här ’mjuka’ inte alls uppskattas”. Att vara innovativ i den privata sektorn ger ”helt andra pengar”. Hon frågar sig om finansieringen av den offentliga sektorn, ”nånstans ska ju pengarna tas ifrån”, men hon landar bestämt i att nuläget inte har rätt, att förutsättningarna är för dåliga.

Pedagogik och kommunikation går hand i hand med utbildning. Frida är, nu i egenskap av facklig representant, självkritisk kring vad hon ser som ett kommunikativt och pedagogiskt problem mellan facket och dess medlemmar. De hade behövt förklara mer eller bättre varför det blev som det blev. ”Många visste inte ens varför vi gick ut i strejk” säger Isa. Anna och David diskuterar också svårigheten med frågan om arbetstidsförkortningen, och huruvida lönefrågan kanske hade vunnit mer gehör. Helena menar att väldigt få direkt berördes, även om hon kan se betydelsen. Vera pratar ärligast att det förekom konflikter. Hon drar på hur berikande det kändes att utbyta tankar och känslor med varandra under strejkens gång, särskilt med kollegor från andra arbetsplatser. Mycket irritation skulle kunna lösas genom att sitta ner och diskutera. Detta kan även vändas utåt.

Från interna relationer till externa lyfter Vera att de måste nå ut bättre till andra parter – allmänheten, media, andra fackförbund. I framtiden vill hon ha tydligare budskap på västar och skyltar, broschyrer med information utåt – och inåt med tips på hur interagera med allmänheten. Många enkla och onödiga frågor från förbipasserande kan därmed genskjutas. ”Allmänheten tror jag icket förstod”, säger Gun. Isa:

Jag tror inte riktigt [folk] inser vad som behövs [...] de är inte insatta nog. Å där kanske vi behöver bli bättre på att informera. Att så här är det. Folk är utbrända. Folk gråter på jobbet. Folk jobbar över. Avdelningar går runt på att vi jobbar övertid å så. Jag tror inte folk förstår det. [...] Media var ganska dåliga på att rapportera om det. [...] Vi stod ju ute å var strejkvakter. [...] det var ingen som kom upp å ville prata med oss just från medias håll. Jag tyckte liksom inte att... det togs upp, att det är en historisk grej som sker.

Helena pratar också om diskrepansen mellan allmänhetens önskemål om ”top of the line, kvalitativ vård” men bristande insyn i de bristande förutsättningarna. Frida kopplar ihop samhällets politiska högvindar med det minskade samhällsintresset och det tungrodda arbetet att få med sig folket. Ändå är det helt avgörande att få med sig folket i kampen om välfärdsarbetet värde.

Strejkens principfråga, arbetstidsförkortningen, knyter an till de teman som hittills diskuterats. Om det råder mer delade meningar, som nämns redan om strejkens upptakt. ”En kvart om dan, vad spelar det för roll? [...] Själva ’strejkningen’ blev sned på nått sätt. Att det, liksom, det handlade bara om den där kvarten till slut å inget annat” säger Gun. Helena frågar sig hur ledningen egentligen planerat, förberett och tänkt.

Diskussionen om principfrågan tangerar också fackets värde över lag. ”För mycket snack och för lite verkstad” säger Gun. I motsats till Vera har Gun i stället minnen av fackets ”svek” när hon behövde rådgivning till en löneförhandling. Facket måste framöver ha mer av ”en tjurskalle, Man ska va’ tjurig’ [...] man ska va’ mer ihärdig [...] inte ge upp”, säger Gun skrattandes. En också vara ”klurig”. Helena talar i liknande termer. ”Jag ska inte säga mesig så lättvindigt”, börjar hon, men tillägger ”jag har liksom ingen aning hur de här förhandlingarna rent faktiskt går till”. De andra informanterna är inte omedvetna om denna typ av kritik. Frida och Isa manar till att komma ihåg: ”vad annars har vi?” Isa summerar:

Om vi inte engagerar oss... Asså om vi lämnar facket nu, det e... det e ju det arbetsgivaren vill, asså det är det SKR vill, för då är vi inte engagerade, då kan vi inte ställa gemensamma krav, å vi får ingen förändring. [...] Vi måste engagera oss, annars kommer ingenting hända.

Vera lyfter att facket trots allt är starkare nu. Kunskaperna om arbetsrätt och arbetsmiljö är rikare. Diskussionen om arbetstidsförkortning har satts på agendan i det offentliga samtalet. Anna har blivit ”väldigt, väldigt engagerad” trots tröttheten, så även Frida och Isa. ”Det [har] ändå skapat nån form av gemenskap”, medger Gun. Helena ger medhåll, inte minst för de mer ”lätt samma” formerna av umgänge. Hon uppskattar också sina egna och andras ökade insikter den fackliga och historiska processen – vikten av att kämpa, trots att det är mödosamt. ”Föregångare har ju förr kämpat för 40-timmarsveckan”, säger hon, ”det är så många saker genom åren för att vi ska vara där vi är nu”. Helena landar till slut i ”Det är alltid ett tvåvägsspel, rättigheter och skyldigheter” i en slags kanalisering av arbetarrörelsens klassiska talesätt ”gör din plikt, kräv din rätt”. Frida önskar också att mycket hade varit annorlunda, men strejken var ändå ett tvunget måste. De behövde visa att de inte går med på hur det är utan visa upp en ”stridbarhet” för sig själva, varandra, arbetsgivaren och samhället. Utan strejken hade det dessutom varit ännu sämre. Trots de stora problemen med facket är det vad de har, vad som finns att ”sätta emot”. Vilket för Frida till interfackligt samarbete.

Andra fackförbund hade behövt stötta kampen mer eller bättre. Intervjuerna nämner annars egentligen bara läkare, och där är inte informanterna eniga. Vissa har haft sympatiska läkarkollegor, andra inte. Läkarnas fack ställde sig neutrala, även om individuella läkare kunde agera solidariskt, medan Kommunal uttalade offentligt stöd, berättar Isa. Ingen uttalar

sig dock om hur de uppfattade kollegorna från Kommunal, vilket verkar peka på en blind fläck i både det individuella och kollektiva medvetandet hos vårdförbundarna. Anna säger till och med att sjuksköterskor som profession står själva. Frida har fått personlig drivkraft för den inter-fackliga frågan. Facken har gemensamma intressen, de kräver och kämpar för samma sak. Hon använder inte ordet solidaritet rakt ut, men det kan lätt läsas in mellan raderna. När jag frågar henne om det ordet, rodnar hon lätt och ler som om hon insett något.

Solidaritet frågade jag öppet och allmänt om nära slutet. Ordet används självmant av Anna och i fokusgruppen, och det lyser stark mellan raderna hos övriga. Detta är ingen *e silentio*-slutsats.¹⁰⁹ Att faktiskt intervju källorna låter mig lägga samman ord med kroppsspråk och ansiktsuttryck och känna av en andemening. Ta Helena som exempel, ”även om det är så att den här kvarten inte hade berört mig, på natten, hade det berört mina kollegor. Och indirekt så rör det ju patienterna också” av att fler utvilade sjuksköterskor orkar jobba. ”Genom åren är det oerhört mycket kompetens som flytt från väl... ska inte säga ’flytt’ men slutat på välfungerande avdelningar.” Utan att använda ordet personifierar Helena ändå solidaritet med patienterna, kollegorna och i sig själv samtidigt – det är en inneboende del av hennes yrkesidentitet, en medkänsla i tre riktningar. Skillnaden är egentligen bara vilket språkbruk jag som arbetarhistoriker tar med mig till intervjuerna för att beskriva samma sak informanterna pratar om. För när jag ställer frågan om solidaritet, reagerar de som inte använde ordet självmant nästan som jag hade frågat om solen är gul – olikt inte med lite förvåning som med frågan om de är arbetare. Likt frågan om de ser sig själva som arbetare, dock, sporrar det ändå till närmare eftertanke. Frida proklamerar det som strejkens kärna, bland det finaste med hela upplevelsen. ”Ta tillbaka det! använd det ordet mer! vi kan inte fortsätta som vi gör nu, det är så individuellt”, utbrister hon. Hon blir än mer stolt över strejken; solidaritet sattes på dagordningen igen genom strejken. Isa håller med. Hon slår fast hur väsentligt det är och att det finns alldeles för lite av det i hela samhället – bara att ordet används alldeles för lite. Hon reflekterar att bland de strejkande var solidariteten stark under själva strejken, men från allmänheten var det mer varierat. Vera efterfrågar lyhördhet och uppmanar vårdarbetare att ta hand om varandra, visa hänsyn för varandra, ”för ingen mådde ju egentligen bra”.

Framtiden för sig själva, facket och kampen var det avslutande intervjutemat. Stora utmaningar väntar. Många nyutexaminerade sjuksköterskor vill inte ens jobba inom vården. Gun varnar för hur smittsamt det är om folk börjar säga upp sig i flertal; själv tar hon en paus

¹⁰⁹ Ågren 2022, s. 44.

för att delta i ett forskningsprojekt norrut. Isa prövar att plugga vidare, utan att stänga dörren helt. Hon påpekar att medan vårdplatser stängs blir befolkningen äldre och med åldern ökar vårdbehoven. Ny och bättre teknik gör att kirurgiska operationer kan äga rum på allt äldre. Det krävs politisk förändring. Flera spår en ny strejk i framtiden, det nya avtalet löper ut redan under våren 2025. De säger detta med en attityd av ”jävlar anamma”. Anna:

Många sjuksköterskor... eftersom man känner sig så lågt värderade från början, så har man väldigt nära till hands till den här bittra... 'nä det är ingen idé' [...] Jag hade önskat att fler sjuksköterskor kunde va såhär, 'mm det e skit, men vi, om vi kämpar, så kan det bli bättre.'

”Sant”, säger David. Vera lyfter att det har skapats mer tid för utbildning och administration, att arbetssättet förnyats, arbetsmiljön förbättrats, vilket för henne är värt mer än pengar. Hon oroar sig bara en aning för att läkarna tycks ha fått mer att göra istället. Hon kan förstå besvikelsen med att primärvården inte vann så mycket, att lönerna inte ändrades så mycket, men hon är glad för kollegorna med tresiftsjobb dag-kväll-natt. En viktig drivkraft är den stolthet strejken uppenbarligen ändå genererat – minst lika viktig som besvikelsen, om inte mer. Trots att det var tufft ”här på golvet”, att ”bråka med folk som man samtidigt kände sig jättebesviken på för man trodde att man var tajta, och nära”, ”vågade” de trots allt ta ”fajten”, säger Anna. Gun ser nästan som gladast ut under hela intervjun när hon berömmar sin avdelning och berättar att patienterna är genomgående nöjda med sjuksköterskornas insatser utifrån deras förutsättningar.

2.3.3. Kontenta: Interregnum

Hur tänker och känner informanterna själva kring (eventuell) subjektiv förändring? ”Det känns åtminstone inte som något ändrats”, säger Gun, men lägger till att det är svårt att svara. Helena är inne på liknande spår. Övriga söker i sig själva. Det märks emellertid en märkbar skillnad, även om den uppenbarligen är bitterljuv. För att tala med den italienske marxisten Antonio Gramsci, ”The crisis consists precisely in the fact that the old is dying and the new cannot be born; in this interregnum a great variety of morbid symptoms appear.”¹¹⁰

Å ena sidan har en demoraliserande defaitism brett ut sig i kölvattnet av strejkens slut. De häftiga känslorna av stridens hetta har svalnat, den vanliga vardagen de kämpat emot är tillbaka. Det pratas inte direkt om erfarenheterna, vittnar flera.

Å andra sidan var det också en positiv upplevelse. Samtliga informanter, även Gun och Helena, uttrycker glädje och stolthet att ha deltagit och att den ägt rum. Isa reflekterar att

¹¹⁰ Antonio Gramsci, *Prison notebooks Vol. 2* (New York 1992), s. 32–33.

facket nog är mer nöjda än medlemmarna längre ut i periferin, vilket kopplar direkt till uppsatsens slutsats att en närmare relation till facket ger en djupare förståelse¹¹¹ för den fackliga kampen och således även för utfallet. Vidare ångrar ingen att de gick ut i strejk. På gruppnivå pratar Helena om en ”sammansvetsande aktivitet”, ett ”gemensamt ’mission’”, trots att hon personligen inte tycker hon förändrats särskilt mycket. När jag frågar om det var värt att strejka, svarar Gun ”Ah, ändå på nått vis, för att ändå synas på nått sätt mot allmänheten” – i starkt genklang till en av Linderoths huvudslutsatser om vad som var viktigast för kommunalarna, nämligen synlighet.¹¹² Isa berättar att hon känner sig mer villig att engagera sig, en stärkande och sammansvetsande effekt har etablerat sig. Trots att hon provar att plugga vidare har hon blivit lite av en ”online-aktivist”.

Vi gick faktiskt ut i strejk. Vi visade att vi hade ett missnöje. Och att vi kan påverka. [...] Jag tänker att om jag lämnar facket så vinner arbetsgivaren. Asså, då... vi måste ju vara engagerade å organiserade, annars kommer vi ingen vart. [...] den här strejken har visat att vi kan gå å göra oss hörda. Det går å göra.

Frida har blivit stoltare som sjuksköterska och förtroendevärd, de är trots allt starka som ett kollektiv. Som att hon plötsligt insett något utbrister hon: ”jag önskar att *alla* hade fått strejka [...] det var så starkt”.

Uppgivenhet samsas således med fortsatt kampvilja. I känslan av nederlag finns även insikter, lärdomar, erfarenheter och reflektioner. Fastän strejken är över har de strejkande skapat och upphävt en kultur av solidaritet definierat av motstånd den rådande ordningens sönderande och härskande – dess *divide et impera* under *status quo* utmanas.

Solidaritetskulturen bevaras fastän strejken upphört, redo att upphöjas.

Forskningen har konstaterat att strejkaktivitet både är en effekt av och en orsak till facklig organisationsgrad,¹¹³ dialektiskt. Granbergs sjuksköterskor besvikna trots gedigna vinster utifrån de ursprungliga kraven, på grund av att strejken i sig spädde på förväntningarna – i genklang med Linderoth och denna studie.¹¹⁴ Han påpekar träffande att förändring och bevarande inte utesluter varandra.¹¹⁵ Det hade varit intressant att fråga närmare om relationen till andra potentiella bundsförvanter. Johnston är inne på betydelsen för ett fackförbund att bilda allianser med andra aktörer, främst lokalsamhälleliga politiska rörelser – ”social

¹¹¹ I den dubbla betydelsen av (1) det att tillgodogöra sig tankemässigt innehåll och (2) inställning som innebär ett erkännande av att något kan vara berättigat på ett djupare plan, ofta åtföljd av sympati.

¹¹² Linderoth 2020, *Kampen*, s. 361.

¹¹³ Hamark 2022, s. 280; Andy Hodder, Mark Williams, John Kelly & Nick McCarthy, ”Does Strike Action Stimulate Trade Union Membership Growth?”, *British Journal of Industrial Relations*, 55 (2017): s. 165–186. <https://doi.org/10.1111/bjir.12188>

¹¹⁴ Granberg 2020, s. 299; Linderoth 2020, *Kampen*, s. 305–306.

¹¹⁵ Granberg 2016, s. 3.

movement unionism".¹¹⁶ Hamark instämmer.¹¹⁷ Men kollektiv mobilisering kan generera en positiv feedbackloop där arbetares sammanhållning, självförtroende och strategiska förmågor växer och underlättar påföljande aktioner. Möjlighetshorisonterna vidgas i och genom praktikens kraft.¹¹⁸ Att inte använda konflikträtten riskerar däremot att förtvina sagda kunskaper.¹¹⁹ Vidare har flera forskare påpekat att perioder av så kallad fred på arbetsmarknaden snarare vittnar om en svagare arbetarrörelse än något annat.¹²⁰ Med mina ord kultiveras proletärers klasskampsfärdigheter av att bedriva klasskamp. Att Linderoth manar till en nyanserad värdering av Kommunalstrejken 2003 gäller således även Vårdförbundsstrejken 2024.¹²¹ Nilsson Mohammadi diskuterar hur hans intervjuade gruvstrejkare berättelser om att strejken "antingen gav arbetarrörelsen agens eller som väckte arbetarklassen" i ett första skede, men "det klassmedvetande som strejken tycktes framkalla gick senare tillbaka utan att grundläggande förändringar hade genomförts".¹²² Hans ämne är dock en gruvstrejk längre tillbaka i tiden, under det långa 1968, och sedan dess har nyliberalismen greppat tag om hela samhällsstammen. Linderoths studie, och min egen, vittnar om en slags stundande återuppväckelse mot denna nyliberalism. Den gamla nyliberala ordningen är döende, och den nya proletära kan inte riktigt födas. I detta interregnum framträder vårdens morbida symptom som sjuksköterskorna vittnar om.

3. Syntes

3.1. Sammanfattning

I denna uppsats undersöks Vårdförbundets strejk 2024 i en korsning mellan flera skolor: muntlig historia, historia underifrån, arbetarhistoria, emancipatorisk historia samt inslag av genusvetenskapens upphävande ambition gentemot sociala orättvisor. Dessa forskningstraditioner föranleder ett forskningssyfte att bidra till kunskap om och förståelse av välfärdsstrejker i allmänhet och strejkande sjuksköterskor i synnerhet. De utmynnar sedermera i ett subjektivitetsfokus genom frågeställningar om (1) hur informanterna berättar om strejken, (2) hur de ser på sig själva som fackliga sjuksköterskor samt (3) hur detta

¹¹⁶ Linderoth 2020, *Kampen*, s. 25–26, 333; Johnston 1994.

¹¹⁷ Hamark 2022, s. 282.

¹¹⁸ Linderoth 2020, *Kampen*, 352–353.

¹¹⁹ Hamark 2022, s. 278; Michael Biggs, "Positive feedback in collective mobilization. The American strike wave of 1886", *Theory and Society* 32 (2003): s. 217–254; Linderoth & Granberg 2024, s. 241.

¹²⁰ Hamark 2022, s. 11–13; Linderoth & Granberg 2024, s. 245.

¹²¹ Linderoth 2020, *Kampen*, s. 15.

¹²² Nilsson Mohammadi 2018, s. 235–236.

eventuellt förändrades i samband med strejken. Tidigare forskning gäller därför främst strejk och subjektivitet.

Muntlig historia används här som källmaterial, metod och teori. Empirin består av en fokusgrupp och sex intervjuer, från november 2024, med fackliga och generellt politiskt vänsterlutande sjuksköterskor. Den metodiska bearbetningen, jämte de analytiska begreppen subjektivitet och dialektik, rekonstruerar en narrativ helhet med beståndsdelar som både stöter ifrån och glider ihop i varandra. Den teoretiska påbyggnaden lyfter urvalet till att spegla sjuksköterskor över lag, om än inte allomfattande. Teorin om solidaritetskulturer belyser strejkens förstärkande effekt på facklig och politisk subjektivitet, trots stark kollektiv besvikelse kring utfall.

3.2. Diskussion

Här diskuteras de tre frågeställningarna innan de landar i två större slutsatser. Den första frågeställningen, hur informanterna berättar om strejken, lägger den empiriska grunden. Den andra frågan, om självbilden som sjuksköterska, öppnar för att lyfta empirin genom subjektivitet som analytiskt begrepp. Den tredje frågan tar sikte på strejkens betydelse för en eventuell förändring i denna subjektivitet. Uppsatsen har två primära slutsatser därom. För det första hade strejken en klar påverkan på de strejkandes subjektivitet, trots den (förväntade) demoraliserande effekten av strejkens slut. För det andra klargör den en tredelad subjektivitet mellan kallet, professionen och proletären i sjuksköterskan.

(1) Hur berättar deltagare i Vårdförbundets strejk 2024 om sina erfarenheter? I tre intervjudelar får jag fråga om och lyssna till strejkens bakgrund, förlopp och efterdyningar. Deras berättelser präglas av djupt investerade känslor, insikter och reflektioner. Dessa är tänkande och kännande människor. De bryr sig om arbetet de utför och arbetsplatsen där de verkar. Som historiska källor är de klart och förtjänstfullt subjektivt färgade, vilket ger en ingång till värdefull historisk kunskap om och utifrån deras positioner och perspektiv. Deras överförbarhet sträcker sig till fackligt engagerade sjuksköterskor, för i delen speglar sig helheten.¹²³ Hur muntlig historia som teori lyfter muntliga källors överförbarhet uttrycks kärnfullt av Nilsson Mohammadi:

heterogent, flerröstat och föränderligt [...] erfarenheterna av att ha varit med om strejken är också mera varierande och växlar både mellan och inom intervjuerna. Samtidigt innehåller samlingen av intervjuer med strejkdeltagare vissa återkommande sätt att berätta.¹²⁴

¹²³ Linderöth 2020, *Kampen*, s. 38.

¹²⁴ Mohammadi Nilsson 2018, s. 235–236.

Vidare låter vårdförbundarnas position som fackligt aktiva dem empatisera, sympatisera, förstå och reflektera kring andra sjuksköterskor som är mindre fackligt aktiva eller inte alls, eftersom facket och dess medlemmar har ett rent materiellt intresse att engagera fler.

I strejkens bakgrund och upptakt ligger proletariseringens embryo. Det är ett svar på arbetsgivarens alienerande styrning. I denna första intervjudel av tre berättar informanterna om en helvetisk tillvaro av stress, hets, ångest, ensamhet, otillräcklighet, fysisk och psykisk utmattning. Hantverkets vårdande och omhändertagande ideal är i dissonans med en åtstramande och tillstrypande praktik. Mål och medel går inte ihop. Tidsandans proklamation om en effektiv(are) välfärd – än mer modellerad efter (en viss typ eller uppfattning av) produktion, industri, företag, taylorism, nyliberalism, New Public Management – som ger mer vård till fler människor klingar falskt. Genuin effektivitet är i allas intressen – mer, bättre och snabbare vård till fler patienter genom smart resurshantering. Slöseri tycker ingen om. Vad som dock äger rum, vittnar sjuksköterskorna om, är inte förstärkning utan dränering.

Genom subjektivitet som analytiskt redskap kan arbetaren som aktiv människa – inte passiv maskin – hamna i centrum. Hon subjektifieras snarare än objektifieras. Häri finns nyckeln till att förstå varför sjuksköterskorna strejkade. På en djupare nivå föreligger nämligen en kränkning av hennes (yrkesmässiga) identitet. Det (ö)kända kallet att bli sjuksköterska lever kvar i hur informanterna förstår sig själva i sin yrkesroll och sitt uppdrag. Det applåderas under pandemin men förödmjukas när det utnyttjas utan förseende av rimligt förväntade förutsättningar, såsom genom nedskärningar i offentlig sektor. Häri ligger välfärdsarbetets motsvarighet till näringslivets ekonomiska exploatering, i båda fallen föranleds alienation – främlingskap inför arbetet, sig själv och andra. Men i detta föds och göds också motstånd och självförsvär; här i påbörjas och fortsätter en subjektivitetsmässig transformationsprocess. Sjuksköterskans sedan innan befintliga medkänsla och moraliska, etiska ansvar – hennes naturliga solidaritet – höjs till en högre nivå. Hon inser och anser att patienten, sjuksköterskan själv och vården i stort förtjänar bättre. Hon tar till kampen för välfärdsarbetets värde, för att låna av Linder Roths titel, på både principiell och materiell grund. Integriteten ska slås värn om, liksom hennes materiella förutsättningar för hennes uppdrag och hennes levebröd. Strejkens funktion är dels frihetligt självförverkligande, dels en visselblåsning för allmänheten, vars opinion i sin tur behöver vändas mot arbetsgivaren och sätta tillräcklig press för att åstadkomma förändring. Arbetsgivaren själv lyssnar inte, samarbetar inte. Förnekelsen av sjuksköterskans röst föranleder ytterligare atomisering, passivitet och uppgivenhet. Samtidigt sporrar det också till att ta saken i egna händer.

Proletären i sjuksköterskan väcks till liv. I takt med att hon skrider till handling medvetandegör hon sig själv om realiteten hon befinner sig, och hur hon kan förändra den.

Strejkens förlopp är solidaritetskulturens crescendo. Här blommar redan befintliga subjektivitetsprocesser ut, men det är först här de gör det. I och med strejken går sjuksköterskan som från kall till profession till proletär. Varför annars kändes det så bra att strejka, trots att stressen på sätt och vis var mer påtaglig än vanligt? Svaret bottnar i frigörelse, självförverkligande och gemenskap, självaste motsatserna till förnekelse, alienation och atomisering. Från att arbeta för någon annan jobbade nu sjuksköterskorna för sig själva och vad de tror på. De fick själva bära frukten av sin insats, men också ta ansvar för sin gärning – frihetens båda delar, möjligheter och ansvar.

Om strejkens slut – ”avbrott” – berättar källorna i ett första led med stor besvikelse, sorg och ilska kring att den alls slutade, dess bristande resultat, att facket inte var starkare, arbetsgivarens hänsynslöshet och att media och allmänhetens ”icket förstod”. När de betraktar allt i efterhand är de likväl stolta. De tog inte vårdens styrning liggandes, de kämpade emot. Mot regimen kultur av alienation byggdes oppositionens kultur av solidaritet.

Ansträngningen var gedigen, men den tog en avgörande vändning när den ägnades åt ett nytt systembygge i stället för det befintliga systemets dysfunktionella dödsryckningar. I samband med strejkens upptakt och förlopp kom sjuksköterskorna samman, men med dess slut skiljdes de delvis åt igen. Men bara delvis. För att låna av Marx och Engels formulering ger det Vera säger, om att facket nu är starkare nu och att arbetsgivaren lärt sig en läxa, uttryck för den proletarisering som spökar i Välfärdssverige som en motkraft till Nyliberalsverige.

Här passar en kommentar om källorna i sig in. Det som sägs om solidaritetskulturens upplevelser av samhörighet och gemenskap kan förklara en tenderande olikhet mellan mina informanter. Relationen till facket – närhet kontra distans, eller graden av den fackliga involveringen – tycks spela in en hel del i hur förstående de är med fackets beslut och agerande samt graden av (bitter) kampvilja inför framtiden. Vera, Anna, Frida, Isa och fokusgruppen har en förhållandevis (!) mer positiv syn på facket och/eller kampen än David, Gun och Helena – en deskriptiv observation, inte normativ. David är förvisso skyddsombud, men poängterar själv att han inte deltagit i samma förtroendevald-utbildningar som Anna, som han dock blev inspirerad till under intervjun.

Forskningsläget har stark genklang i källorna. Hur vårdförbundarna resonerar om vårdens förutsättningar har resonans med var Johnston säger om vårdstrejkarens behov av ett övertygande politiskt narrativ för att kunna mobilisera de egna trupperna och nå ut till allmänheten. De besitter som sagt inte samma ekonomiska makt som gruv- eller

industriarbetare.¹²⁵ Gastóns observation om moraliska drivkrafter i arbetskonflikter gifter sig väl med mina informanternas uppfattning om vad patienterna, de själva och vården är värda.¹²⁶ Mulinaris påpekande om hur vilken provocerande kraft det har när arbetsgivaren brister i ”care and respect”, särskilt inom vård och omsorg, gifter sig väl med vårdförbundarnas indignation. Här kan dessutom en ny koppling dras till Thompsons begrepp moralisk ekonomi, vars nutidsaktualitet Nyzell förespråkar.¹²⁷ Jag föreslår en sammanhangsöversättning till moralisk vård. Det passar väl in med det ursprungliga kallet vars essen uppenbarligen lever kvar i en upphävd form, och forskningslägets samtal om politisering av omsorg. Människor agerar i grupp efter uppfattning om rimlig rättvisa. Detta kan i sin tur knytas till begreppet Linderöth använder, erkännande *och* omfördelning, i polemik med Nancy Frasers erkännande *eller* omfördelning, hur kommunalarna artikulerar – och själva förstår – rättvisa.¹²⁸

(II) Hur uppfattar strejkdeltagarna sig själva i förhållande yrket, arbetet och facket? Efter viss betänketid resonerar de sig fram till att vara vårdarbetare. Här finns ett källkritiskt problem, för det är kontakt med mig som den här diskussionen och självreflektionen kring identitet som arbetare sporrar. Men bara delvis. Visst, min intervention är signifikant, men jag testade egentligen bara marken, och jorden visade sig bördig. Gun hade mycket väl kunnat hålla sig fast vid sitt ”va?!”. Sjuksköterskan som skyddad titel med en akademisk utbildning i botten, samt en genrebild av arbetaren som mannen i industrin, hade kunnat vara stoppskyltar. Uppenbarligen fanns ändå något hos henne och de andra som gav tillräcklig resonans för att resonera sig fram till att se sig själva som vårdarbetare. För Anna var det dessutom självklart att kalla sig inte bara arbetare utan arbetarklass ”per automatik”. Vad som sticker ut hos Anna är att hon har tagit större del av fackets utbildningsutbud för förtroendevalda, hon verkar därför ha närmare till denna typ av terminologi. Hur relevanta är de klassiska arbetartermerna? Hur ställer sig dagens arbetare till det? Min studie visar på fortsatt aktualitet och relevans. Essensen i begreppen lever kvar, om än i förändrad form.

(III) Hur förändrades strejkdeltagarna av sina erfarenheter? Intervjuberättelserna kring strejkens före-under-efter synliggör en klar kontrast i självuppfattning i samband med strejken. Före strejken rådde atomisering, alienation. Strejken såväl skapade som byggde vidare på något som redan fanns. I sin solidaritetskultur kultiverade sjuksköterskorna redan

¹²⁵ Johnston 1994; Briskin 2013.

¹²⁶ Gastón 2017, s. 184–185.

¹²⁷ Nyzell 2014.

¹²⁸ Linderöth 2020, *Kampen*, s. 362.

sådda frön, och sådde nya. Det var inte en dans på rosor. Begränsningar av olika slag gjorde sig gällande, interna som externa. Strejkens effekt på de strejkandes subjektivitet är att det var ett tveeggat svärd. Å ena sidan hade den en uppväckande och förstärkande effekt på kollektiv organisering. Å andra sidan var den en demoraliserande besvikelse med motsatt verkan. Den uppväckande kraften märks av inte minst i tillströmningen av medlemmar informanterna vittnar om. Gentemot en arbetsvardag präglad av fragmentisering, atomisering eller isolering, är strejken en sammansvetsande, gemenskapande och medvetandehöjande *tour de force* – åtminstone längs dess mobilisering och förlopp. Från och med dess avslut utmanas och delvis utarmas detta av en demoraliserande och splittrande kraft, sedermera medlemstapp.

Informanternas reflektioner vittnar dock om en mer långvarig förändring av strejken ändå, även om Gun och Helena inledningsvis slår ifrån sig att någon subjektiv förändring ägt rum.

Detta uppvaknande klingar med tidigare nämnda brittiska forskares resultat. Moss om olika arbetskonflikter 1968–85, Stevenson om 1968–78, Briggs om gruvkonflikten 1984–85, alla diskuterar de facklig och politisk subjektivitetsförändring i samband med arbetskonflikter – klasskamp.¹²⁹ Samma gäller för Granberg i svensk kontext, han använder passande nog begreppet klasskamp för dess fortsatta analytiska relevans.¹³⁰ Detta är också skillnaden mellan identitet och subjektivitet, där det senare bygger på en marxistisk förståelse av symbiosen mellan praktik och medvetande. Läsaren märker relationen därifrån till Thompsons subjektiva klassformering i och genom kollektiv praktik.

3.3. Slutsatser

Två huvudslutsatser träder fram ur redogörelsen för frågeställningarna. Teorin om solidaritetskulturer, med emphasis på rötterna Thompsons nämnda subjektiva klassformation i och genom kollektiv aktion och Marx' klass i sig och klass för sig, belyser följande. Det ena är (A) subjektivitetsomvandlingsprocessens förstärkning inför och under strejken samt dess försvagade men bestående effekter efteråt. Det andra är (B) en tredelad subjektivitet mellan kall, profession och proletär.

(A) Strejken visar sig vara både en katalysator och en väckarklocka med hänsyn till kollektiviserande subjektivitetsförändringar, men också ett tveeggat svärd på grund av bland annat motstridiga identitetskomponenter. Detta diskuteras redan i föregående avsnitt. Resonemanget där föranleder detta.

¹²⁹ Briggs 1995; Moss 2015; Stevenson 2016.

¹³⁰ Granberg 2020, s. 107.

(B) Vad det innebär att vara sjuksköterska befinner sig i en historisk subjektivitetsomvandlingsprocess. Den (i) historiska, traditionella, klassiska och patientsolidariska kall-identiteten upphävs i en tveeggad riktning mellan (ii) en mer exkluderande inåtriktad solidarisk professionalisering och (iii) en mer inkluderande och utåtriktad solidarisk proletarisering.

Kallidentiteten knyter an till sjuksköterskans historiska roll som självupppoffrande välgörare, som togs upp i historisk bakgrund.¹³¹ Häri finns en ursprunglig solidaritet i botten för hela identiteten som sjuksköterska, nämligen medkänslan för patienten, kallet att läka, vårda, hjälpa, stötta och sköta om den sjuke. Längs den senare delen av 1900-talet och nu in på 2000-talet upphävs denna solidaritet. Principiellt upphör den ursprungliga formen, upphöjs till en högre nivå med en bevarad essens men i en föränderlig form. Konkret finns den grundläggande medkänslan för patienten kvar, den expanderar bara alltmer till sjuksköterskan själv. Hon blir också ett subjekt med dignitet. Med sin nya (själv)medkänsla, får sjuksköterskan ett förändrat medvetande. Hon blir mer aktiv. Hennes stolthet och värdighet som människa växer i och genom hennes vårdande arbete. Detta kränks när styrningen försöker begränsa hennes omhändertagande drivkraft. Integritet, självförsvar och solidaritet – facklig och politisk subjektivitet – förklarar således varför vårdförbundarna strejkar. De lägger ned arbetet för att visa hur viktigt det är, dess avsaknad känns hos alla. Arbetet slutar egentligen inte, det tar bara en annorlunda karaktär. Mot den rådande ordningens solidariska antites – en splittrande atomisering som den kallar individualism i en slags karikatyr av renässanshumanismen – bildar arbetarna helt enkelt själva den utmanande ordningens solidariska (syn)tes. Gentemot den destruktiva antagonisten definieras den konstruktiva protagonisten. Förnekelse av subjektet väcker subjektets motstånd.

I takt med välfärdsstatens etablering, förankring och expanderings övergår sjuksköterskan från välgörenhet till lönearbete. Det är inte bara för patientens skull hon är sjuksköterska, hon är själv beroende av det för sin försörjning. Dessutom finns det fler sjuksköterskor än hon själv, med samma intressen. Därutöver har hon en utbildning. Vem som helst får inte kalla sig sjuksköterska. Följaktligen föds och växer en exklusiv yrkesidentitet. Hon och hennes kollegor bildar en grupp, en profession, och sjuksköterskan professionaliseras. Men sjuksköterskor befinner sig inte i ett vakuum, de är en del av ett sammanhang.

Utvecklingen från (bara) kall till yrkesidentitet grenar sig därför i två riktningar. Båda bygger på en förändrad självbild, medvetenhet och kollektivitet i samband med yrkets

¹³¹ Se avsnitt 1.5 med hänvisningar till Dufwa 2004 och Erlöv & Petersson 1992.

historiska rutt från välvilligt välgörande volontär till försörjningsberoende lönearbete – men av olika slag. Båda inkorporerar den fundamentala patientsolidaritet som finns där från början. Genom professionaliserings sida av den nya yrkesidentiteten växer denna redan befintliga solidaritet till en gruppnivå med kollegorna och facket. Proletarisering är både andra sidan av samma mynt och samtidigt den organiska men motstridiga utvecklingen av professionaliseringen; det innebär att solidariteten växer från patienter, kollegor och fack till andra vårdarbetare och arbetarklassen över lag. Denna treenighet är både strejkens orsak och dess verkan. Dialektik som analytisk redskap möjliggör detta motsatsernas spel.

Gentemot forskningsläget har uppsatsen applicerat befintlig metod och teori framgångsrikt och därutöver bidragit med – eller kanske snarare påmint om, anslutit sig till – tesen om att välfärden går igenom en proletariseringsprocess i konflikt med nyliberalismen. Jag omfamnar arbetarhistoriografin i både dess klassiska och moderna varianter, särskilt hopslagningen som Linder Roths verk exemplifierar. I klassisk arbetarhistoriografi, under 1970- och 1980-talet – fastän den var ”tråkig” och ”vetenskapligt konservativ” som Sten O. Karlsson säger, och väl vit och manlig som Nina Trige Andersen med flera påpekar – fanns ett fundamentalt emancipatoriskt imperativ jag menar fältets etos, patos och logos, dess *sine qua non*.¹³²

Från tidigare till vidare forskning gör sig Hammings fråga påmind. Vad är fältets viktigaste spørsmål? I korsningen mellan de många historiska skolor jag åberopar, finns det också enligt mig en fråga som sticker ut bland mängden. Från sjuksköterskor till vårdarbetare till arbetare, hur kan eller ska de överkomma sina interna stridigheter, gå från en klass i sig till en klass för sig och verka för sina intressen kollektivt, solidariskt och demokratiskt? Med andra ord: kan arbetarklassen definiera sig som sådan, övervinna sig självt och frigöra både sig självt och sin exploatör, för att tala med den brasilianske marxistiske pedagogen Paulo Freire?¹³³ Eller kommer den söndras och härskas? Utgången är inte given, men historien erbjuder ledtrådar som närmare bör efterforskas. Därmed sluts cirkeln mellan nutid och dåtid.

Från Vårdstrejken 2024 och vidare kan mycket göras. Främst förtjänar strejken per se en analys som närmare korsbefruktar arbetarhistoria, -historiografi och genusvetenskap. Det våras för denna modernare arbetarhistoria, som vitaliserar det emancipatoriska imperativet från arbetarhistorias så kallade högtid men fräschar upp det med diversitet och mångfald.¹³⁴

¹³² Sten O. Karlsson, *När industriarbetaren blev historia: Studier i svensk arbetarhistoria 1965–1995* (Lund 1998); Nina Trige Andersen, Ragnheiður Kristjánsdóttir, Silke Neunsinger, Pete Pesonen, Vilhelm Vilhelmsson & Hanne Østhus, ”Longer, Broader, Deeper, and More Personal – The Renewal of Labour History in The Nordic Countries”, *Scandinavian Economic History Review* 72: 2 (2023), s. 109–125, s. 110, 115–116.
<https://doi.org/10.1080/03585522.2023.2193193>

¹³³ Paulo Freire, *De förtrycktas pedagogik* (Stockholm 2021), s. 47.

¹³⁴ Andersen et al. 2023, s. 110, 115–116.

Pálmadóttir med flera studerar rent av systerskap.¹³⁵ Vad gäller källor får det gärna experimenteras mer fler än en deltagare i en och samma intervju, apropå min fruktbara första intervju med Anna och David och fokusgruppen. Flera andra grupper besitter intressant perspektivpositionering. Icke-strejkdeltagande icke-fackliga sjuksköterskor, som Anna och Frida föreslog, varför är de inte med facket? varför deltog de inte i strejken? Läkarna högre upp i hierarkin, hur såg de ovanifrån på strejken? Undersköterskorna, vårdbiträdena och andra undertill, hur såg de underifrån på den? Vidare hade ”muntlig elithistoria” kunnat kontrastera denna studie med inhämtade röster från Region Skåne, särskilt de med huvudansvar för strejken.¹³⁶ Är deras ”fulspel” något de stoltserar med eller försöker tona ned? Mulinari påpekar betydelsen av att knyta arbetsrelaterad forskning till ett större sammanhang av sociala rörelser;¹³⁷ en studie som sätter Vårdstrejken 2024 i mer direkt relation till den större internationella dragkampen för kortare arbetstid kan inte annat än välkomnas. Kvantitativa inslag kan förstärka grunden de muntliga källorna gav, exempelvis facklig medlemsökning respektive -tapp. Enkäter kan med råge svälla urvalet, om än till ett pris.

Avslutningsvis har så kallad marxism ibland reducerats till determinism, av ”inom-” eller ”utomstående”. Kanske har det funnits sådana tendenser. Riktningen att föredra uttrycks väl av Faulkner: ”I see history as open, contingent, and shaped by human agency; and while more determinist interpretations can sometimes be found in Marx, I believe the essence of his method implies the opposite.”¹³⁸ Är historien förutbestämd blir det inte så intressant hur historien kan ändras – apropå den genusvetenskapliga ambitionen. För att vända på Marx citat, från uppsatsens inledning, kanske inte människor väljer sina initiala villkor, men de gör fortfarande sin egen historia. Kontentan av uppsatsen är att Vårdförbundets strejk 2024 är en orsak av och en bidragande faktor till sjuksköterskans historiska subjektivitetsförändring. Från välgörande kall till löneberoende arbete, däri upphävs dess solidariska kärnkomponent. Medkänslan med patienten bevaras, men genom sin professionalisering höjs den till en högre nivå för att innefatta även sjuksköterskan själv. Genom sin proletarisering höjs solidariteten till att omfatta såväl sig själv som välfärdsarbetare som välfärden i stort. Vårdarbetare har bara sin arbetstid att förlora. De har en välfärd att vinna.

¹³⁵ Pálmadóttir et al. 2023.

¹³⁶ Thor Tureby 2022, s. 188.

¹³⁷ Mulinari 2020, s. 128.

¹³⁸ Faulkner 2018, s. 540.

Referenser

Källor

Fokusgruppen är analogt antecknad. Intervjuerna är både analogt antecknade och inspelade med privat mobiltelefon. Ljudfilerna finns i författarens ägo. Detsamma gäller mejlkorrespondens med informanterna, där ett par detaljer har inhämtats.

<i>Källor</i>	<i>Arbets tid? Datum, tid</i>	<i>Arbetsplats?</i>	<i>Tid (mm:ss)</i>
Fokusgrupp	Ja, ons 30/10 kl 11:00	Ja, Vårdförbundet	ca 45
Anna/David	Nej, precis efter, tor 14/11 kl. 16:00	Ja, vårdcentral	49:53
Gun	Nej, efter, mån 18/11 kl 16:00	Nej, CRC Malmö	48:30
Helena	Nej, inför kvällspass, ons 20/11 efter kl 10:00	Nej, hemma	43:19
Frida	Ja, fre 22/11 kl 10:00	Ja, Vårdförbundet	43:57
Vera	Ja, fre 29/11 kl 14:30	Ja, vårdcentral	11:15 + 16:28
Isa	Nej, studietid, fre 29/11 kl 17:00	Nej, Malmö stadsbibliotek	43:31

Litteratur

Böcker, artiklar

- Andersen Nina Trige, Kristjánsdóttir, Ragnheiður, Neunsinger, Silke, Pesonen, Pete, Vilhelmsson, Vilhelm, & Østhus, Hanne, "Longer, Broader, Deeper, and More Personal – The Renewal of Labour History in the Nordic Countries", *Scandinavian Economic History Review* 72: 2 (2023), s. 109–125. <https://doi.org/10.1080/03585522.2023.2193193>
- Bengtsson, Per, "Skyddsarbete kan beordras efter arbetstid – trots konflikt: 'Måste godkännas och förhandlas'", *Vårdfokus* 25 april 2024, <https://www.vardfokus.se/nyheter/skyddsarbete-kan-beordras-efter-arbetstid-trots-konflikt-maste-godkannas-och-forhandlas/> (hämtad 4 mars 2025).
- Biggs, Michael, "Positive feedback in collective mobilization: The American strike wave of 1886", *Theory and Society* 32 (2003): s. 217–254.
- Bjarne Larsson, Gabriella, "Frågan avgör källans värde", i Gabriella Bjarne Larsson (red.), *Forma historia: Metodövningar* (Lund 2002).
- Björkman, Sanna, "Miljonbelopp i skadestånd för skyddsarbete", *Vårdfokus* 27 november 2024, <https://www.vardfokus.se/nyheter/miljonbelopp-i-skadestand-for-skyddsarbete/> (hämtad 4 mars 2025).
- Briggs, Jacqueline Ellen, *The 1984/5 Miners' Strike: The Politicising Effects*, Diss. (University of York 1995).
- Briskin, Linda, "Nurse militancy and strike action", *Workers of the world* 1: 2 (2013): s. 105–134.
- Dackling, Martin & Nauman, Sari, "Historia och teori: En introduktion", i Dackling, Martin & Nauman, Sari, *Teori i historisk praktik* (Lund 2022), s. 13–31.
- Dufwa, Sune, *Kön, lön och karriär: Sjuksköterskeyrkets omvandling under 1900-talet*, Diss. (Växjö universitet 2004).
- Erlöv, Iris & Petersson, Kerstin, *Från kall till personlighet: Sjuksköterskans utbildning och arbete under ett sekel*, Diss. (Lunds universitet 1992).
- Faulkner, Neil, *A Radical History of the World* (London 2018).
- Florén, Anders, Ågren, Henrik & Erlandsson, Susanna, *Historiska undersökningar: Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, 3. uppl. (Lund 2018).
- Freire, Paulo, *De förtrycktas pedagogik* (Stockholm 2021).
- Gastón, Pablo Uriarte, *A Caring Class: Labor Conflict and the Moral Economy of Care in California Hospitals*, Diss. (University of California 2017).
- Gramsci, Antonio, *Prison notebooks Vol. 2* (New York 1992).
- Granberg, Magnus, *Care in Revolt: Labour Conflict, Gender and Neoliberalism*, Diss. (Mittuniversitetet 2016).
- "Kampens nya former: Klasskamp och klasstruktur sedan de vilda strejkerna". *Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys* 12 (2020): s. 107–139.
- Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne, "Undersökningsdesign", i Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne (red.), *Metod: Guide för historiska studier* (Lund 2022).
- Hamark, Jesper, *Strejk: Från satans svarta kvarnar till gigekonomin* (Stockholm 2020).

- Hamming, Richard, "You and Your Research" [transkription av tal], <https://www.cs.virginia.edu/~robins/YouAndYourResearch.html> (hämtad 6 februari 2025).
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Andens fenomenologi* (Stockholm 2008).
- Helte, Stefan, "Efter vårdkonflikten – miljonskadestånd för regionen", *Dagens Samhälle* 2 juli 2024, <https://www.dagenssamhalle.se/chef-och-arbetsgivare/loner-avtal/efter-vardkonflikten-miljonskadestand-for-regionen/> (hämtad 8 november 2024).
- Hodder, Andy, Williams, Mark, Kelly, John & McCarthy, Nick, "Does Strike Action Stimulate Trade Union Membership Growth?", *British Journal of Industrial Relations* 55 (2017): s. 165–186. <https://doi.org/10.1111/bjir.12188>
- Johansson, Yvonne, "Vårdförbundet: 'Den här modellen håller tillbaka kvinnoyrkena'", *Sydsvenskan* 2 juli 2024, <https://www.sydsvenskan.se/2024-07-02/vardforbundet-den-har-modellen-haller-tillbaka-kvinnoyrkena/> (hämtad 8 november 2024).
- Johnston, Paul, *Success While Others Fail: Social Movement Unionism and the Public Workplace* (Ithaca 1994).
- Karlsson, Sten O., *När industriarbetaren blev historia: Studier i svensk arbetarhistoria 1965–1995*, (Lund 1998).
- Liedman, Sven-Eric, *Karl Marx: En biografi* (Stockholm 2015).
- Linderöth, Kristin, *Kampen om välfärdsarbetets värde: Fackligt aktiva kommunalare minns strejken 2003*, Diss. (Lunds universitet 2020).
- "Muntlig historia som feministisk forskningsmetod", i Kolankiewicz, Marta, Liinason Mia & Sager, Maja (red.), *Genusvetenskapliga forskningsmetoder* (Lund 2024), s. 275–289. <https://doi.org/10.37852/oblu.260>
- Linderöth, Kristin & Granberg, Magnus, "Makten över arbetsplatsen: Klasskampens historiska förändring återspeglad i Teslakonflikten", i Granberg, Magnus & Pilflod Larsson, Emelie (red.), *Ojämlighetens kartografi: arbete, plats och makt* (Göteborg 2024).
- Lundin, Emma, "Muntlig historia: Levande källor", i Dackling, Martin & Nauman, Sari (red.), *Teori i historisk praktik* (Lund 2022), s. 255–279.
- Marx, Karl, *Filosofins elände* (1847), <https://www.marxists.org/svenska/marx/1847/04-d038.htm> (hämtad 3 mars 2025).
- "Louis Bonapartes adertonde Brumaire", i Sven-Eric Liedman (red.), *Karl Marx: Texter i urval* (Stockholm 2003).
- Marx, Karl & Engels, Friedrich, *Det kommunistiska manifestet* (Stockholm 2018).
- Moss, Jonathan Thomas, *Women, workplace militancy and political subjectivity in Britain, 1968–1985*, Diss. (University of Glasgow 2015).
- Mulinari, Paula, "The Best Thing I Have Done is to Give Birth; the Second is to Strike", i Fakier, Khayaat, Mulinari, Diana & Räthzel, Nora (red.), *Marxist-Feminist Theories and Struggles Today: Essential writings on Intersectionality, Labour and Ecofeminism* (London 2020).
- Nilsson Mohammadi, Robert, *Den stora gruvstrejken i Malmfälten: en muntlig historia*. Diss. (Stockholms universitet 2018).
- Nyzell, Stefan, "Upplopp och samhällshistoria, E.P. Thompson och den (nya) moraliska ekonomin", *Arbetarhistoria* 149–150 (2014): s. 45–51.

- Pálmadótti, Valgerður, Johansson-Wilén, Evelina, & Schmitz, Eva, "Collective identity, solidarity, and sisterhood in the ASAB cleaning women's strike in Sweden and the Women's Day Off in Iceland", *Labor History* 64: 5 (2023): s. 478–495.
<https://doi.org/10.1080/0023656Kerstin.2023.2223518>
- Portelli, Alessandro, "What Makes Oral History Different?", i Perks, Robert & Thomson Alistair (red.), *The Oral History Reader* (London & New York 2006), s. 63–74.
- Selberg, Rebecca, *Femininity at work: gender, labour, and changing relations of power in a Swedish hospital*, Diss. (Linnéuniversitetet 2012).
- Skeggs, Beverly, *Formations of Class and Gender: Becoming Respectable* (London 1997).
- Stevenson, George, "The Women's Movement and 'Class Struggle': Gender, Class Formation and Political Identity in Women's Strikes, 1968–78", *Women's history review* 25: 5 (2016), s. 741–755.
- Thor, Malin, "Muntliga källor och källkritik", i Hansson, Lars & Thor, Malin (red.), *Muntlig historia* (Lund 2006).
- Thor Tureby, Malin, "Muntlig historia", i Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne (red.), *Metod: Guide för historiska studier* (Lund 2022).
- Thompson, Edward Palmer, *The Making of the English Working Class* (New York 1966).
- Wreder, Johanna, "Vårdkonflikten i korthet: Det här bör du veta om Vårdförbundets blockad och strejk", *Arbetet* 29 maj 2024, <https://arbetet.se/2024/05/29/vardforbundets-blockad-och-strejk/> (hämtad 26 februari 2025).
- Ågren, Maria, "Synlighet, vikt, trovärdighet – och självkritik. Några synpunkter på källkritikens roll i dagens historieforskning", *Historisk Tidskrift* 125: 2 (2005): s. 249–262.
- "Källkritik", i Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne (red.), *Metod: Guide för historiska studier* (Lund 2022).
- Östberg Kjell, *Folk i rörelse: Vår demokratis historia* (Stockholm 2021).

Webb

- Arbetsmiljöverket, "Skyddsombud och arbetsmiljöombud",
<https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/skyddsombud-och-arbetsmiljoombud/> (hämtad 5 februari 2025).
- Nationalencyklopedin, "ädelreformen", <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/ädelreformen> (hämtad 2025-03-04)
- Vårdförbundet, "Tidslinje", <https://www.vardforbundet.se/tidslinje/start/> (hämtad 5 februari 2025).